

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 27.

Відень, 1-го липня 1917.

Ч. 157

Російські й українські програми в земельній справі.

Земельні відносини на Україні сильно різнять ся від загально-російських, Природні, економічні й історичні умови розвитку хліборобства та получених з ним галузей промислу утворили на Україні своєрідну будову земельних відносин. Кожда спроба перевести земельну реформу на Україні на основі загально-російських взірців була б небезпекою для дальшого нормального розвитку українського сільського господарства. В межах України можуть, розумієть ся, знайти ся області, в яких земельні відносини подібні до центрально-російських, але вони нехарактеристичні для цілоти українських земель. Для того розв'язання земельної справи на Україні мусить належати до самих Українців, бо ріжні російські партії пропонують розв'язання сеї справи незгідно з духом земельних відносин на Україні й проти національних інтересів українського народу.

В попередній статі про земельну справу*) згадували ми про фантастичні пляни російських соціалістів-народників перевести загальнодержавну соціалізацію землі. Тепер можемо познайомити ся зі способом розв'язання земельної справи, який пропонують російські ліберали, зорганізовані в партії „народної свободи“, та російські соціалдемократи-меншевики, сі дві провідні тепер політичні партії Росії.

На недавнім з'їзді партії народної свободи (кадетів) прийнято такі основи розв'язання земельної справи: „Для цілей земельної реформи до державних земель (включаючи удільні та кабінетські) долучають ся монастирські та церковні землі, далі належні селянському та дворянському банкам і землі, забрані примусово приватним власникам. Примусовому забранню не підлягають землі сільських громад, дрібні мастки, не більші робочої норми, помістя, сади, городи, землі під фабриками, а також землі, належні міським і земським інституціям, нарешті землі інших інституцій, призначені для просвітних, суспільно-санітарних та інших загально-корисних цілей. З інших приватних посіlostей забираєть ся всю землю понад робочу норму. Там, де недостає землі для нормального забезпечення місцевого малоземельного й безземельного населення, дозволяєть ся тим землевласникам, що обробляють землю власним інвентарем, задержати собі землі більше робочої норми. Землями загального державного запасу задовляєть ся передусім потреби місцевого малоземельного й безземельного населення. Викупна сума за відобрані землі виплачуєть ся власникам землі викупними свідоцтвами. Вирівнання викупної суми перебирає на себе держава так само, як плачєнне означених законом річних процентів за викупні свідоцтва. Решта процентових оплат покриваєть ся окремим податком з землі, відданої в користання населенню. Ліси мають належати державі з виїмкою лісових площ, які матимуть сільсько-господарське значінне,

а також таких, що належать працюючому населенню (надільних і т. ин.) і громадянським інституціям. Державі належить найвище право у правильняти користуваннє ріками як джерелами порушуючої сили та зрошення. Землі державного запасу, які лишать ся по задоволенню потреб місцевого населення, можна призначити для пізнійшого забезпечення потреб тогож населення або їх можна ужити на задоволенне потреб переселенців з інших місцевостей. Коли в якійсь місцевости недостає земельного запасу для нормального забезпечення місцевого малоземельного й безземельного населення, держава повинна дати широку поміч тим, що захочуть переселити ся в інші області. Примусове відобранне приватних земель переводить ся на основі викупу їх державою по оцінці, яка відповідає нормальному зиску з землі. Землі державного запасу віддаєть ся населенню, яке потребує їх, на основі постійного (безтермінового) користання, як громадам і товариствам, такі поодиноким хліборобам відповідно до місцевих звичаїв і бажанья населення“.

Приблизно в такім дусі намічають розв'язання земельної справи й соціалдемократи-меншевики.

На конференції соціалдемократів-меншевиків у Петрограді в часі від 9-12 мая ст. ст. дискутовано над аграрною програмою соціалдемократичного економіста Маслова. Основні тези програми Маслова такі: „Земельну реформу мають перевести Установчі Збори. Інтереси цілої демократії й інтереси розвитку народнього господарства треба ставити вище інтересів поодиноких груп населення—землевласників, селян і т. д. Земельна реформа повинна причинити ся до переходу рентового доходу землевласників у розпорядимість громадянства шляхом забрання церковних, монастирських (без відшкодування) і приватних земель, більших визначеної норми. Дрібної земельної громадської та приватної власности не треба забирати. Купувати таку землю мають право лишень органи місцевої самоуправи. Забрані землі стають власністю держави. З державної землі повинні користати передусім родини вбитих і скалічених воєків та малоземельне хліборобське населенне. За забрані землі держава платить землевласникам частину вартости землі з прогресивним зниженнем суми вартости до якоїсь норми, яку установають Установчі Збори“.

Спеціальна комісія, яка розглядала сю справу, змінила в дечім тези Маслова. У Маслова говорить ся про забранне церковних, монастирських і приватних земель. Земельна комісія запропонувала слово „отчужденіє“ замінити словом „конфіскація“. Далі комісія викинула ту частину резолюції Маслова, де говорить ся про відшкодування землевласників за відобрану землю. Даючи пояснення щодо зроблєних комісією змін, Пилецкий зазначив, що земельна справа має величєнне економічне значінне. Не можемо допустити,

*) Див. „Вістник“ ч. 155.

щоб землевласники дістали „контрибуцію“. Теза С. Маслова про відшкодування за забрані землі ріжнить ся по думці Пилецького від розв'язання земельної справи партії народної свободи лише квантитативно, а не квалітативно. В обороні Маслова виступив Череванін, пропонуючи залишити в резолюції слово „отчужденіє“. Маслов—по його думці—правильно зазначив, що конфіскація землі зачіпає нелишень інтереси земельних власників, а й цілої держави. Конфіскація викличе потрясення цілого економічного життя держави. З огляду на ці ріжницькі думки конференція переважалою більшістю голосів постановила зняти з черги земельну справу й доручити партійній пресі відкрити дискусію над сим питанням, аби приготувати його для найближчої конференції. Наразі оголошено тактичну резолюцію, прийнятую аграрною комісією. В ній говорить ся, що по думці конференції земельну реформу можуть перевести тільки Установчі Збори та що тепер можливе лише тимчасове упорядкування відносин користування землею місцевими демократичними інституціями (земельними правительственными комітетами). З сього видно, що течія за викупом приватних земель дуже сильна серед соц. демократів.

Тепер подивимо ся, як Українці розуміють розв'язання земельної справи. Згідно з змаганням до політичного усамостійнення України Українці також розв'язання земельної справи на Україні хотять взяти в свої руки й ні в якім разі не хотять допустити, щоб завідування українським земельним фондом належало до центральних органів російської держави.

Вже перед десятима роками писав проф. М. Грушевський*: „Як не раз зазначувано, передання в близькій будучині в руки малокультурного й малодемократичного правительства величезного земельного фонду не може не викликати побоювань у всіх прихильників волі і народоправства“... — „Далі здійснення сього проєкту неминує утворити нову міцну основу централістичного ладу, а се дуже небезпечна перешкода для всіх прихильників федеративного чи автономного устрою в напрямі до його здійснення. Тому всі прихильники майбутньої перебудови держави на основах національно-територіальної та краєвої автономії не можуть допустити утворення загально-державного земельного фонду без таких обмежень, які обернули-б його в порожній звук“.

Думки проф. М. Грушевського про боротьбу проти російського централізму в земельній справі були разом з тим і думками цілого українського заступництва в добу першої революції. Найповажніша міщанська партія Українців — „Радикально-демократична Партія“ на своїх організаційних зборах у 1905 р. постановила, що всякого роду державні землі на Україні повинні перейти до краєвого фонду автономної України, що-ж торкається такого ж переходу великої приватної земельної власності, дотичний проєкт про се має виробити майбутній Український Сойм.

Приближно на тих же самих національних засадах опирала ся і земельна програма українських соціальних демократів, які жадали конфіскації і муніципалізації великої земельної власності, розуміючи під муніципалізацією автономізацію, себто, що земельною справою займав ся-б Український Сойм. На конференції українських соціальних демократів, котра відбула ся недавно у Києві, постановлено, що земельна програма, прийнята партією на її другім зїзді (1905 р.), лишається в силі й на далі.

Радикально-демократична партія й тепер лишила ся вірною своїй програмі в земельній справі. Обговорюючи недавно земельне питання, ся партія признала, що землі приватних власників повинні перейти в національний земельний фонд за плату, бо примусове вивласнення земель від власників безплатно загрожує великими комплікаціями.

І українські соціалісти-революціонери не пішли за своїми російськими товаришами; їх установчий зїзд, який відбув ся 24 квітня у Києві, признав у земельній справі, „що соціалізацію землі в умовах української економічної дійсности тяжко

здійснити й що найповіднішою формою передачі землі народові є націоналізація землі“.

Численні зїзди українського селянства показують, що широкі маси народу на Україні підтримують ухвалу провідних політичних українських партій в земельній справі. Українське селянство згідно й рішуче висловило ся за тим, щоб земельну справу на Україні розв'язував лишень Український Сойм і щоб земля великої державної чи приватної земельної власності перейшла до національного українського фонду. Напр. київський губернський селянський зїзд постановив, що земля повинна дістати ся без викупу в український земельний фонд, яким буде завідувати Український Народній Сойм. З того фонду треба давати землю до користування тільки тому, хто буде її обробляти власними руками. Тогож самого жадали ріжнородні зїзди селян на Полтавщині, Харківщині, Катеринославщині і т. д.

Змагання українського народу в земельній справі виявили ся таким робом однодушно й недвозначно. Постійно та швидко зростаюча національно-політична зорганізованість українського народу свідчить і про те, що він є в силі з певною надією на успіх провадити боротьбу за свої жадання в земельній справі.

М. Троцький.

Значінне Івана Франка.

Коли перед нашими духовими очима уявимо собі загальний образ діяльності Івана Франка, побачимо, що вона була незвичайно велика, ріжнородна та всестороння. Автор поезій, повістей, оповідань, драматичних творів, творів для дітей і молодіжи, перекладач чужих літератур, дослідник народної словесности, історик літератури, критик, публіцист з великим знанням політичних і суспільних наук, популяризатор майже в усіх областях науки, редактор, громадський діяч, бесідник і агітатор — отсе Іван Франко в освітленню своєї діяльности. Сам він сказав про неї на обході його 25-літнього ювілею ось що: „В усій своїй діяльності бажав я бути не поетом, не вченим, не публіцистом, а поперед усього ч о л о в і к о м. Мені закидували, що я розстрілюю свою діяльність, перекакую від одного зайняття до иншого. Се було саме впливом мого бажання — бути чоловіком, освіченим чоловіком, не лишити ся чужим у жаднім таким питанню, що складається на зміст людського життя. А пізнавши щонебудь, я бажав і всіх сил докладав довести й інших до того, щоб зацікавили ся тим і розуміли се. Дехто звиняв мене тим, що важкі обставини життя, конечність заробітку спонукувала мене кидати ся на ріжні поля. Але мені здається, що тут більше причинила ся моя вдача, те гаряче бажання — обняти цілий круг людських інтересів. Може бути, що сей брак концентрації зашкодив мені як письменникови, але в нас довго ще будуть потрібні такі, як я, щоб розбуджували інтереси до духового життя і громадили матеріал, обтесаний бодай з грубого. Фундаменти все так будують ся; а тільки на таких фундаментах, на таких стінах може здвигнути ся пишне, сміле склепінне“.

Франко зовсім не сказав про себе за багато, коли назвав себе одним з тих, що „розбуджують інтерес громадянства до духового життя“. Він справді весь час своєї діяльности старав ся зацікавити громадянство всіма сторонами людського життя, всіма проявами людського духа, виявляючи безприкладну всесторонність своїх духових інтересів, свого знання і свого таланту. Але сказав він про себе рішуче за мало, зачисляючи себе до тих, що „громадять матеріал, обтесаний бодай з грубого“. Се правда, що в своїй діяльності брав ся він за всяку потрібну працю, не цурав ся „громадити матеріал, обтесаний бодай з грубого“, також тоді, коли до сього не примушували його обставини заробітку. Одначе побіч такого матеріалу зоставив він у своїй письменській спадщині багато-пребагато річей, які мають вічну вартість для культури, які на все зостануть ся перлинами творчости людського духа.

Яко поет дав Франко українській літературі цілі скарби поетичної творчости, яка в поемі „Мойсей“, написаній тоді, коли його талант у своїм розвитку осягнув ступінь найвищої

* Освобождение России и украинский вопрос. Петроград, 1917.

зрілості, піднесла ся на вершини геніяльності. Лірика й епіка, теми любовні, історичні, політичні, суспільні, філософічні — мають в нім однакового мистця. До нього українська поетична творчість розвивала ся майже виключно під впливом народної поезії, а проби йти за європейськими взірцями не переходили середньої міри. Він перший великий поетичний талант, який присвоює українській поезії європейські взірці, як щодо форми, так і щодо змісту. В історії української поезії побіч генія Шевченка стоїть талант Франка як символ нового, вищого ступня розвитку української поетичної творчості.

В оповіданнях і повістях дав Франко безліч чудових малюнків з життя нашого народу: селян, робітників, інтелігенції. Переважають в них і скількістю і красою образів з життя робочого народу. Йдучи за тогочасною європейською школою реалізму в літературі, осяяний чоловіколюбними ідеями 19-го віку, малює він не тільки їх гірке життя, але також показує, що в тих простих, бідних і темних людей, прибитих темнотою, важкою працею і нуждою, є гарна, чиста людська душа, якій тільки не дають проявити ся суспільні порядки.

Як в поезіях, так і в оповіданнях дає Франко новий, незваний досі в українській літературі тип — тип Жюда, який виступає перед читачем в авреолі всіх гарних прикмет людської душі.

В області драми Франко тільки пробував своїх сил, неначе почувачи їх надмір. Та хоч драма не була його спеціальністю, одначе й нашу драматичну літературу збагатив він творами з літературною вартістю.

В своїй літературній творчості обдарував Франко також малих читачів дитячого та хлопячого віку творами, які треба поставити на перше місце в нашій літературі для дітей і молодіжи.

В науковій області спеціальністю Франка були досліді над українською народною словесністю й українським письменством. Тут він заяснив як першорядний фольклорист, історик і критик. І тільки жаліти треба, що він не осягнув у свій час університетської катедри, де міг би був свобідно розвивати сю свою наукову діяльність. Та все-таки вспів він дати поважне число цінних студій, які здобули йому славу першорядного українського вченого.

Побіч власних творів присвоїв Франко українській літературі чимало скарбів чужих літератур, перекладаючи їх на нашу мову. Як сам творив, так і перекладав він найрізноманітніші річі: поезії, оповідання, повісти, наукові статі і т. ин. Найціннішими є переклади поетичних творів, які перекласти може тільки поет. Та для духового розвитку громадянства чимале значіння мають також переклади повістивої й наукової прози.

Що як письменник поклав Франко великі заслуги для вироблення й розвитку української літературної мови, се розумієть ся само собою. В сій області важна була також його редакторська діяльність.

До вище вчислених родів письменства долучаєть ся незвичайно багата й всестороння публіцистична діяльність Франка, яка щодо скількості творить величезну більшість його письменської праці. Стоїть вона в тіснім звязку з цілістю його творчості, є тільки одною з її форм і почасти її синтезою. В поезії, оповіданню, повісти, драмі, науковім досліді творив Франко вартості тривкі, постійні, вічні; в публіцистиці поет, белетрист, учений давав синтезу своєї творчості для щоденного ужитку. Зокрема належить зазначити, що як публіцист заслужив ся Франко, стараючи ся писати про наші справи в чужомовній пресі — польській, російській, німецькій. Його статі у віденськім тижневнику „Die Zeit“ були перлами публіцистики й про них вдячно згадала віденська преса з приводу його смерті.

З індивідуального становища, зі становища літературної слави публіцистична діяльність Франка була безперечно дробленем його таланту. Але з суспільного становища була вона великою громадською службою, яка свідчить, що великий письменник і вчений був також великим громадянином. Для нього мало було творити вічні вартості, — він кидав ся у вир щоденного життя, де публіцистика була в нього оружем щоденної боротьби за ідею.

Коли Франко схарактеризував різноманітність і всесторонність своєї діяльності як вплив змагання бути людиною, ми на основі його діяльності можемо назвати його великим громадянином. В цілій його діяльності присвічувала йому одна ідея, різні роди його діяльності були тільки способами до одної цілі: вести український народ шляхом всесвітнього, загально-людського поступу.

Став Франко до сеї громадянської праці як один з творців і провідників напряду, який в історії нашого національного розвитку одержав назву радикалізму. Сей наш радикалізм, під яким розуміємо рух, що розпочав ся пропагандою Драгоманова й викликав серед українського громадянства в Галичині глибокі перемены поглядів і способів громадянської діяльності в усіх областях громадянського життя, — се неначе друге українське національне відродження. Як Котляревський і Шашкевич творці українського відродження тим, що ввели в літературу народню мову, так радикалізм відродив наше національне життя тим, що ввів у нашу літературу, в нашу політичну думку, в наше розумінне суспільних відносин, в наші культурні змагання новий ідейний зміст, нові поняття, які осягнула в своїм розвитку Европа, поняття, в основу яких лягло змагання до всестороннього розвитку народньої маси як основи суспільного життя.

Під політично-суспільним оглядом став наш радикалізм в особах своїх найвизначніших представників під прапором соціалізму, який увійшов також до програми радикальної партії. Одначе пропаганда соціалізму се тільки один з проявів діяльності українського радикалізму. Притім соціалізм українських радикалів не був зовсім одноцільною доктриною. Драгоманів уважав себе анархістом Прудонівської школи, Франко в своїм соціалізмі був електиком, з молодших одні були марксистами й заложили соціально-демократичну партію, інші, ті, що помагали творити національно-демократичну партію, перестали вірити в правдивість соціалістичних доктрин, ввійті ті, що досі творять радикальну партію, хоч мають в своїй програмі соціалізм, і теоретично і в практиці відстали від соціалізму.

Заслуга українського радикалізму в справі соціалізму лежить в тім, що творці і провідники радикалізму перші ввели в нашу політичну літературу поняття соціалізму, привчили громадянство ставити ся до соціалізму не як до „злочинної утопії“, тільки як до поважної суспільної проблеми. А те, що зостало з тої соціалістичної пропаганди українських радикалів як цінний набуток української політики, се переконанне про потребу глибоких демократичних політично-суспільних реформ.

Та сим далеко не вичерпуєть ся діяльність і заслуги радикалізму. Адже Драгоманів розпочав свою пропаганду в Галичині від критики нашої тодішньої літератури, від вказівки, як треба збирати й науково використовувати етнографічний матеріал, що треба читати з європейських літератур, аби знайти вірний шлях для розвитку української літератури, від боротьби з церковним авторитетом в літературних, наукових і політичних справах і навіть — з огляду на москвофільство — від доказування потреби вживання народньої мови в літературі. А в політично-суспільних питаннях Драгоманів — хоч сам був соціалістом — не переставав вказувати, що між західно-європейським соціалізмом і обломками консервативно-клерикального світогляду тодішньої нашої інтелігенції в Галичині є ще просторе поле демократизму з його змаганнями до політичних і суспільних реформ, на яким можуть працювати для народу всі ті, кому соціалізм видаєть ся занадто крайнім або утопійним напрямком.

Сі уваги вистануть, щоб показати, що український радикалізм обіймав усі явища духового життя народу. А дослід над нашим розвитком показує, що скрізь викликав він глибокі перемены, так, що тепер в усіх областях нашого життя можна знайти елементи, які в наше життя вніс радикалізм. —

Як один з творців і провідників українського радикалізму Франко своїм великим талантом найбільше причинив ся до тих перемен, які радикалізм викликав у життю нашої суспільности.

Виступаючи з своєю пропагандою в Галичині, Драгоманів хотів був поставити своєю девізою „destruam et aedificabo“ (зруйную і збудую), однак признав її занадто смілою і тому змінив її на: „destruam et aedificabit“ (зруйную, а ви збудуете). Тою первісною девізою Драгоманова можемо найліпше схарактеризувати діяльність Франка: се було справді руйнування й будівництво, руйнування старого й будівництво нового, яке означає новий, вищий ступінь в нашій національній розвитку. Завдяки своєму великому талантові будовав Франко те нове в усіх областях духового життя народу, зоставляючи скрізь печаті свого духа.

Ведений реформаторським запалом, почасти також заставлений обставинами, Франко не обмежував своєї діяльності на український народ. Він вірив у перемогу своєї ідеї, вірив, що вона принесе нове життя його народові й, щоб прискорити прихід тої хвили, не жалів праці також для польського громадянства, думаючи, що коли його ідея там затрюмфує, тоді Поляк перестане бачити свій національний обов'язок в обороні польського панування над українським народом. Ведений сею вірою, Франко поклав чималі заслуги для розвитку соціалізму серед Поляків, не щадив праці, щоб покликати до життя й поставити на ній польську людську партію, працював не тільки як чорнороб, але також в імі ідеї в польській пресі. І не була се фраза, тільки дійсне признав заслуг, яким закінчив посмертну згадку про Франка „Kurjer Lwowski“, пишучи: „Честь пам'яті письменника, який також польське письменство збагатив своїм пером!“.

Ми бачили, як ся частина діяльності Франка покінчила ся, і чули його власні слова про той кінець. Яко літературний критик Міцкевича міг Франко під вражінням хвили бути несправедливий. Але чи він сам не був зраджений? Чи не зрадила його віра його в те, що працюючи для польського громадянства, працює для свого власного народу, чи не зрадили його його польські товариші праці, польське громадянство, для якого він працював? Ті польські гурти, яких він уважав своїми товаришами по ідеї, зростають — також завдяки його праці — в силу та значіння. Але рівночасно з сим займали вони щораз більше вороже, непримирливе становище супроти змагань українського народу до самостійного життя. І коли польський соціально-демократичний публіцист Гекер у краківським „Narząd“ в посмертній статі про Франка підносить, що Франко в соціалістичнім катехизмі з 1878 р. „став на становищі незалежності Польщі“, — то дух Франка міг би йому відповісти зза могили: „Так, я був за вільною Польщею, але ви, польські соціалісти, мої товариші по ідеї й праці, зрадили мене й хочете, щоб Україна була невеличницею вашої вільної Польщі!“.

Про політично-суспільні погляди Франка вже сказано, що він у своїм соціалізмі був еkleктиком. Не належав він до ніякої соціалістичної школи ані не витворив своєї власної доктрини, тільки робив вибір з різних соціалістичних доктрин. Ще найбільше підходив би він до тих напрямків у соціалізмі, які під окликом протесту против односторонності марксизму виявили ся як „ревізіонізм“ у Німеччині, „реформізм“ в Англії і т. ин. Під кінець своєї політичної діяльності своєю участю в заснованню національно-демократичної партії означив він, що не тільки прикладає ваги до форми суспільного устрою в будучности, скільки до змагань до політично-суспільних реформ у межах сучасної можливости.

В історії української культури в Галичині Франкови належить ся перше місце яко борцеви за волю думки проти церковного авторитету в духовім розвитку нації.

В процесі втворювання свідомости єдності української нації Франко займає визначне місце не тільки яко великий талант, творчість якого стала духовим добром цілої України, але також яко свідомий пропагатор єдності окремих частей України для спільної праці. Вплив Драгоманова на його галицьких однодумців зазначив ся і тут корисно. Вже сама особа Драгоманова була неначе символом єдності російської й австрійської України; Драгоманів старав ся також, щоб дійсні зв'язки між його однодумцями по обидва боки кордону вдержували ся й міцніли. Ми бачили, як Франко особисто

їздить до Києва, щоб зорганізувати видавництво журналу, як за гроші київських Українців видає в Галичині річи, які не могли-б тоді знайти місця в інших українських видавництвах у Галичині, як „Народ“ також користується помічю російських Українців. Почуття єдності української нації знаходить вислів і в поетичній творчости Франка. Між його патріотичними віршами знаходимо вірш „Розвивай ся, ти високий дубе“, написаний 17 марта 1883 р., якого початкові строфи звучать:

„Розвивай ся, ти високий дубе,
Весна красна буде!
Розпадуть ся пута віковії,
Прокинуть ся люде.

„Розпадуть ся пута віковії,
Тяжкі кайдани,
Необіджена злими ворогами
Україна встане.

„Встане слава мати Україна
Щаслива і вільна —
Від Кубані аж до Сяну річки
Одна, нероздільна“.

„Вільна, від Кубані аж до Сяну-річки одна, нероздільна Україна“ — се не тільки поезія, се вже ясне означення політичних границь й ідеалу політичної незалежности українського народу.

Інший патріотичний вірш Франка: „Не пора, не пора, не пора Москалеви й Ляхови служити“ став одною з українських національних пісень.

Громадянські заслуги Франка не вичерпують ся його безпосередньою громадянською діяльністю; він в усіх областях своєї діяльності був громадянином, стараючи ся красою й силою свого слова збудити громадянські почування, запалити до громадянської праці. Не в тім тільки його величність яко громадянина, що він проповідував означені громадянські ідеали, — се роблять також інші, — але в тім, що він віддав для сеї проповіді свій великий письменницький талант, ту велику силу й красу слова, яка чарує серця й уми. В сім саме лежить велике громадянське значіння красного письменства та його великих мистців — таких, яким був також Франко.

Колиб діяльність Франка розложити на складові часті й оцінювати кожду часті зокрема, — то кожда з них вистала-б, щоб її творця признати великою людиною. Уявм собі Франка тільки яко поета, або як автора оповідань і повістей, або яко дослідника української народної словесности й українського письменства, або яко громадянського діяча й публіциста, — в кожій з сих областей перейшов би він до історії як найвизначніший або один з найвизначніших людей свого часу.

Коли-ж візьмемо на увагу, що все те творить образ діяльності одної людини, то сміло можемо назвати Франка найбільшим з сучасних синів України, виїмковим явищем всесторонньої сили людського духа, постатю, що навіки яснїтиме в історії нашого розвитку величию й безсмертністю своїх дїд, які будуть невичерпанім джерелом духових вартостей для грядущих і грядущих поколінь українського народу.

Др. М. Лозинський.

Думи та настрої.

(Тов. В. І.).

I.

Годі спати в таку ніч...
В тиху ніч весняну
На хвилиночку віч
Не склеплю, не засну.

Чи втопаю в думках?
Чи втопають в мені —
Всі в тернових вінках
Мої думи смутні?

Чи терніми тернів
Думи ранають мене,
Чи то я може сплів
Ім тернинне страшище?

Друзі стомлені сплять, —
Тихша дше крулом,
Лиш часом...

В диссонанс заскриплять
Десь дроти за вікном.

Кинуть дум моїх рій
В инший бік, в инший край —
І тоді в ставу мрій
Зашумить водограй.

Наче греблю — думки
Розривав, гребі
І колючі шматки
Куда в серце слабе...

А тоді-ж — чи до сна?
Прислухаю ся все:
Може ніч весняна
Щось ясне принесе...

Але дарма чекать!
Темно й тихо крулом,
Лиш часом...
Затремтять, задріжать
Десь дроти за вікном...

II.

Чую, — мабуть і ти,
Друзе мій, не заснеш:
Як застогнуть дроти, —
Все тихенько зітхнеш...

І зітханье твоє
Йде з моїм в унісон, —
Відітхнуть не дає,
Гонить праведний сон...

Вже й за нівнич мабуть
Десь на дворі зайшло,
Перейшло,
Але й дзвонів не чує, —
Ні не чути було.

Не засну, — не заснеш, —
Ми чоюсь все ждемо...
Я зітхну, — ти зітхнеш,
З зітхань сить плетемо...

Заплітаємось в ній —
В ситі власних зітхань, —
Пливемо в морі мрій,
Міркувань, сподівань.

Хвилі кидають, бють
Нас об скелі міцні...
Так юдини плвуть,
Так плвуть наші дні...

III.

Аж ось... Тс...с.с... Тихше, ти,
Серце, — слухом утійсь, —
То не грають дроти,
То спів инший якийсь:

Вють ся хором
Над табором
Дуи невольничих цурти
І співають,
Вливають
В співах співи... про дроти...

В кождім слові
Бризки крові
Сяють перлами страхіть,
Освічають
Сліз ручай,
Сліз, що ллють ся мимохіть.

Знову слози... Старий
Осоружний мотив!
З прастарої пори
Він нам душі гнітив...

Якби хтіло ся тем
До пісень весняних,
Що палають вогнем
Поривань життьових!..

IV.

Ось в повітрі нічним
Сіра постать сплива, —
Знову тоном сумним
Безнадійно співа:

Співець:

На останній струні, на струні голосній
Я програв, проспівав на весні...
Чи-ж останній то спів, чи остання струна,
Що її сколихнула весна
В чужині?

Може й так... Мабуть так... Ой, боюсь, — відтепер
Той, що радісно грав, — той умер,
А мишивсь на весні самотиною я
Та мишилаєь неволя братів і моя...

Полетів би в простір, але крила жали,
Життьової жали, підтями вороги...
Чи-ж мої вороги? Чи лиш ката того,
Що був катом моїм і народу моє?

Заспівав би про день, про яєний, весняний,
Що осяяв мій край сльвом волі, весни,
Що життє розбудив там, де попелом все,
Вже ось-ось, як здавалось, навік занесе...

Але-ж чую, що спів, не родившись, умре, —
Його з уст моїх змітно неволя зітре
І мишуєь на весні самотиною я
Та мишить ся проклята неволя моя...

І моїми устами вона, миш вона
Зарече злорадно, немов нависна,
Над розбитим життєм, та нетільки моїм, —
Над життєм мільонів — у рабстві тяжкім.

Знаю, вірю, — розрада єдина в сі дні —
Повна віри надія на східні волні;
Та далеко вони... Ой, далеко від нас!
Чи приріють в неволі? Коли? Де-ж той час?

... Струни порвані в грудях безрадно тремтять,
Мов осінні листки шелестять...
Милій Боже! Чи будуть ще грати колись,
Чи навіки мовчаннем, як цвіллю взялись??
Боже Волі, озвись!

Голос музи:

Хвилева зневіра, хвилевий сумнів
Вплітають колочки тернові в твій спів...

Співець:

Та як їх позбутись, та як їх не знать?
Де чари, якими-б ті хвилі прогнать?
Та так би прогнать, щоб позбутись на все,
Забути неволю, що терни несе,
В неволі, а вільно про волю співать?..

Голос музи:

Терпіть, працювати!..

Співець:

Гай-гай, моя музо, царівно ясна,
Твоїми-б устами та тити до дна
Той келих неволі отруйний, гіркий,
Що час нам підносить безрадно тяжкий,—
Отруйного келих вина...

Працюючи, пити отрую? Ха-ха!
Терпіти неволю? — Бюючись гріха,
Про болі мільонів тихенько мовчать
І пісню до того-ж любовенко привчать?!
Смію ся я з тою... Ха-ха!

V. До пісні:

О, пісне моя, безталанна, безсила!
Я чую, — й тебе вже чекав могила...
І ти, моя втіхо, невольника кинеш,
Безвістна, у безвість навіки полинеш...

Умреш, моя пісне, не вбивши ся в пірря,
В шуканні шляхів до гори — край узірря,
Як квітка без сонця, завянеш, засхнеш,
В зневірі впадеши, край дороги впадеши...

І гордий повз тебе хтось пройде часом
З патентом — на право не бути рабом
І навіть не гляне, як будеш конатъ,
А може, штовхнувши, й pomoже вмиратъ...

Зласкавить ся звисока кинуть слівце:
„Куди воно рвалося — нікчемство це?
Родившись у грудях плевбейських, рабських,
Посміло сягає до висот надірських?“

А може й не гляне, — вперед поспішишь,
Презирливо пройде, — вмиратъ залишишь?
А ті безталанні убої раби
Тебе не відчують — твої журби;
Умре без відомому поклик до їх...
Умреш ти, загинеш в шуканнях своїх..

VI. Голос пісні:

О, ні, мій улюблений, я ще не вмру:
Всі муки неволі, всі моті зберу
І з ними — тяжкими до сонця, до зір
Полину в далекий, безмежний простір.

До Бога полину. Я Бога найду,
Та й там, перед Ним, не схилюсь, не впаду,
Бо тим, хто корить ся, — не місце в горі, —
Ім тітти, їм гнити в смердючій норі;
Не їм пориватись в надземний простір —
До Правди, до Волі, до Сонця, до зір...

Патент патентованих не піднесе, —
В хвилину найтяжчу він їх не спасе;
Єдиний патент — волелюбна душа,
До людських страждань небайдужно-чужа.

...До Бога полину. Я Бога найду,
Та й там, перед Ним, не схилюсь, не впаду,
А кину всі муки, всі болі рабів, —
Нехай спалахне на Престолі їх нів;

Нехай перед Вічним, Правдивим Творцем
Наш нів стане сміло з відкритим лицем;

Онем хай, пекучим онем спалахне,
Та бурею вдарить — Престол сколигне,
Примусить відкрити скарбницю скарбів
Для темних, забитих, незрячих рабів.

Я потім вернусь до людей, до землі —
В ті груди, де ледві що тліють вуглі,

Горючого хмизу — протесту піддам,
Воїнам запалю груди меншим братам.

І буду літати і кликати їх
Не нутись, надій не зубити святих;

Я в самі сумні, найсумнійші часи
Оружівм Правди, Добра та Краси
Узброю їх волю, узброю їх дух,
А Дух поведе їх, бо Дух — вічний рух.

І ти поміж ними, улюблений мій;
Твоя я, — родилась в душі бо твоїй.

Ти плачеш? Збери-ж свої сльози й чужі,
Та тільки не сій їх на полі душі,
Бо зійде кукіль та колючий будяк
І виснажить поле, — впадеши, неборак...

Хай в серії зростають, хай в серії цвітуть, —
На ґрунті своїм вони й плід принесуть;
До духа-ж шляху не показуй чуттвем, —
Він — вільний, він — рух, що кермує життям.

Чи чуєш? Тоді ми поможемо мені,
Тоді, як забудеш рахунки дрібні, —
Очіма ясними в простір, в далечинь
Полянеш, де йдуть ще ряди поколінь;

Що сльози твої й мільонів рабів
В бігу безупиннім коротких віків?
То навіть не крапля води в океан,
То не соломинка в горючий вулкан...

Ти вдар ми по струнах, по струнах ще тих,
Що порохом рабства припали,
Що в нетрях безволля, безвірря цустих
Неволею приспані спали.

І нові пісні — недрібненько-нудні
Потоплять в собі всі невольничі дні;
Ти будеш в просторах під небом літати, —
Не квилить-молить, але братъ, вимагати!

А я, мій улюблений, я ще не вмру,
Не всхну, не зівяну і в спеку-жару;
То серце, зневірене серце твоє
Віщує там смерть, де вона ще не в.

Горять он — палають на сході воїні,
Вони — вістунами про краці дні.
То-ж падає — не падай, бо горе рабу,
Що йде проти духа — забув боротьбу!

Хай муза ударить по струнах ще тих,
Що порохом рабства припали,
Що в нетрях безволля, безвірря цустих
Неволею приспані спали.

І я нові звуки зі струн перейму,
Сама стану вільна й тебе підійму
Над сірі, буденні картинки життя
До вічного царства, до царства буття.

VII. Муза й пісня разом:

Ми заграєм, проспівавм твоїм мріям в унісон,
Розженемо співом дужим твій тяжкий, кошмарний сон;
То не буде фантастична казка—витвір мрій, чи снів,
Тільки Правда історична в світлі вічноїдущих днів.

Ти-ж послухай вухом Духа звуків нових, звуків тих,
Що родились в вищій сфері почувань людських святих.

Ти-ж послухай,—що почувеш,—без сліду не залиши,
Тим, хто ще в зневірі ходить, передай, перекажи.

.....

VIII.

*Дужі звуки млились... Звуки рвались до сходу.
Там оні зайнялись. Там вітають Свободу.
Сіра постать знялась (разом з нею дві пані),
Поплила, розпльмалась в передсвітнім тумані.*

IX.

*Схід засяв огнем,
Ранок ніч проганя...
Вже тепер не заснем
В сяйві нового дня!*

О. Кобець.

Керенський у Києві.

Про побут Керенського у Києві доносить „Русское Слово“ з 3 червня н. ст. і „Кієвская Мысль“ таке: Зі штабу округи А. Керенський поїхав на тайне засідання комітету військових депутатів. Опісля відвідав засідання об'єднаних громадянських організацій. Вислухавши ряд привітів різних громадянських організацій, А. Керенський виголосив таку промову: „Кіївська земля — сказав міністер — се місце постійної борні різних національностей. Те спільне єднання, котре ми бачимо тут тепер, показує велику побіду тих ідей, які стара власть уважала протидержавними. Новий лад признає повну краєву самоуправу та право на широку автономію. Але ми відкрито говоримо, що тимчасове правительство — се оборонці, опікуни волі російського народу. До часу скликання Установчих Зборів ми не можемо нічого остаточно порішити. Наше завдання — зберегти цілість держави, пригтовляючи скликання Установчих Зборів, які розв'яжуть корінні гострі питання.

„До представників окремих національностей — моя окрема просьба від імені російського народу. Ми — народ, що не любить завойовань. Ми по упадку власті паризму зосталися самі на очах усього світа. Покажіть усім, що ви нам довіряєте, покажіть, що ви не хочете урвати більше, ніж кожному з нас належить ся. Підіть усі на Установчі Збори, а я переконаний, що вони висловлять ся за федерацію. Але тепер, коли ми проливаєм кров, не дайте нікому сказати, що тільки царська власть зберегла імперію, а без неї вона розпала ся“.

А. Керенський заявив, що він радо відповість на ті питання, з якими хотіли б звернути ся до нього присутні. З сеї заяви міністра скористало багато присутних, котрі звернули ся до міністра з рядом питань. На питання, коли зачнет ся наступ, А. Керенський відповів: Сього не можу сказати, але можу сказати одно: В кождім разі ранше, ніж ви думаєте. На питання про скликання Установчих Зборів А. Керенський відповів, що скликання Установчих Зборів ждуть на жовтень і падолист.

Цілий ряд осіб питав у справі організації національних військ. А. Керенський з сього приводу дав докладну відповідь: Ми уважаємо в теперішню хвилю неможливим перегрупованне військ по національному принципу. По війні можна зайняти ся питанням зміни форми комплектування військ. Поки що се неможливе. В сій справі думка демократії досить однодушна. Наслідком того ми постановили припинити організацію естонських, лотиських і інших національних відділів. Що торкаєть ся польських військ, польське громадянство з невеличкими виїмками уважає за невідповідне в дану хвилю комплектуванне польських частей. Сьогодні з Києва мені вказано на необхідність припинення організації чесько-словацьких відділів, у склад яких включувано навіть полонених. Загалом я мушу сказати, що тепер є хвиля нездорового одушевлення національними питаннями, а се деколи межує з шовінізмом. Ось напр. у Фінляндії. Там хочуть явочним порядком здійснити незалежність. Деякі народи на Кавказі також заявляють, що їх зв'язав

особистий договір з царем, вони не признають тимчасового правительства й зачинають різати сусідів. Ми домагаємо ся відложити всі такі справи до Установчих Зборів, на котрих сам народ їх розв'яже.

Засідання скінчило ся великою овацією для А. Керенського.

Перед відїздом А. Керенський відвідав засідання Української Центральної Ради. Міністра привітав предсідатель Ради проф. Грушевський. Потім відбула ся довірлива розмова з членами Ради. По розмові А. Керенський вийшов на залу, де зібрали ся представники українських громадянських і політичних організацій, які стрінули міністра оваціями й окликами „слава“.

А. Керенський звернув ся до них з такою промовою: „Дякую вам, горожане, за сі привіти. Вони говорять мені, що почування українського народу однакові з почуваннями російського народу. Позвольте-ж мені вірити, що український народ буде разом з усіма народами Росії бороти ся за укріпленне свободи та всіх завойовань революції. Всі домагання українського народу будуть без сумніву розв'язані Установчими Зборами в позитивнім змислі і я вірю, що український народ буде мудро вести свою творчу роботу та в дружбі і єднанні з усім російським народом здійснить свої ідеали, одержить свої права“. Промову міністра прийнято грімкими окликами „слава“ й бурєю оплесків.

3 голосів німецької преси про українську справу.

В часописи „Europäische Staats- und Wirtschafts-Zeitung“ (Берлін, стор. 506—508) помістив „Livonus“ статтю про „Український рух“. Свою статтю зачинає автор: „Український візд, який недавно відбув ся у Києві та який зажадав далекоїдучої автономії для великого народу полудня Росії, — коли йому заборонено висловити справжню думку, бо кіївська рада робітничих і салдатеьких депутатів грозила розігнати збори оружжем, — все-таки збив з пантелику публичну опінію Росії. Коли в Петрограді обидва правительства поборюють себе, а діяльність Леніна, як видасть ся, грозить викликаннем домової війни, коли повстають нові партії й росте незгідність, бачить себе тимчасове правительство — як і великоруські елементи робітничої ради у Києві — проти збитої одности Українців. У Петрограді панує неясність, боротьба думок, приходиться до ексцесів, — у Києві відбуваєть ся замкнений, зеданий національний рух, котрий ясно знає, чого хоче й куди простує. Цілю Українців є самостійність їх краю. Визволенне від московщини під культурним і політичним оглядом. Щодо сього не може бути жадного сумніву по звідомленнях зі візду. Чи українські провідники дійсно у своїм дусі розпоряджають народніми масами, чи цілий рух такий глибокий, що можна говорити про зеднану народню волю 30 мільонів Українців, не можна сказати. Передовсім ясне тільки те, що провідники поступають свідомо й певні цілі та що істнуючі партії й організації підпірають їх працю“.

Зазначивши, що ради робітничих і салдатеьких депутатів повстають з немісцевих салдатів і великоруських робітників, отже що одні й другі не мають ніякої особливої симпатії для національних змагань, пише автор: „Варто було-б докладно розслідити, який русифікаційний вплив мав соціалістичний визвольний рух останніх десятиліть. Правда, соціалістичні партії вступали ся в своїй програмі за правом самозначення поневолених чужих народів, але мали великоруський і централістичний вплив. Провідники загально-російського пролетаріату були часто не-Росіянами, але почували себе заступниками російського революційного руху. Сей факт матиме тепер своє немале значінне зокрема, коли змагання до відокремлення чужих народів набирають щораз більше ваги. Для сього всеросійського революційного пролетаріату видасть ся національний рух недемократичним і небезпечним для визвольного руху“.

Зайнявши ся подрібно поодинокими ухвалами зїзду, зазначає автор, що зїзд висловив ся тільки проти Поляків рішуче, а саме проти заяви польської тимчасової державної ради: „Ся остання точка заслуговує на зовсім окрему увагу... Ціла історія України, її слава й занепад її самостійности се етапи в боротьбі проти Польщі. Тепер, коли Україна наново пробуджуєть ся до національного життя, коли сон починає пробирати дотикальні форми національного розвитку, не міг і перший крок українства бути вільним від руху оборони, від бажання утвердити ся перед польськими претензіями“.

Дальше подані відомости про територію України й населення, про організацію економічної самостійности, мілітарної, зокрема видвигає автор ухвалу зїзду в справі порозуміння з усіма інородцями Росії перед Установчим Зборамми й на Зборах. Кінчить автор статю питанням: „Чи вийде з того тривкий компроміс, злучені держави Росії, чи повстане боротьба за буття і небуття поневоленних народів, як досі протягом цілих століть великоруської історії?“.

Справі „Мира з Росією“ присвятив Сільвіо Бредріх-Курмален (Silvio Broedrich-Kurmahlen) окреме пропамятне письмо, надруковане також в 234 ч. „Berliner Neueste Nachrichten“. З сього меморіялу вибираємо те, що відносить ся до української справи. Зясувавши могутній український рух у Росії, з яким рахують ся також у Петрограді, пише автор: „Тепер відживає свобода всього 30 мільонового народу й сю волю повинні ми привітати з сердечною щирістю, пособити їй, бо сього вимагає наша будучина... Що зроблено з німецького боку, щоб увійти в близькі зносини з Україною та її змаганнями, де ми не могли мати жадного успішнішого способу, щоб ослабити Росію, ніж підпомагання Україні? Майже зовсім нічого, бо української справи просто у нас не знали або уважали її справою без значіння! Певно головною виною був тут вплив польської політики, бо Поляки, головно в Австрії, всіма силами зміряють до того, щоб українську справу представити утопією тому, що вони нічого так дуже не побують ся, як могутнього розвитку Українців, котрий забрав би їм міродатний вплив у східній Галичині, що є чисто українським краєм; так само боять ся вони також за західну Україну, що вони перестануть існувати там, де мають у своїх руках найбільшу часть великої земельної посілоти, а Українці дійсно безумовно забрали-б її для внутрішньої колонізації. Але Німці у власнім інтересі можуть тільки з найбільшим задоволенням повітати противенство між Українцями та Поляками. Ніколи Українці не підуть спільно з Поляками—при старій завзятій ворожнечі між обома народами—проти нас, а тимчасом Поляки у широких шарах своєї народности сильно схильні навіть нині йти разом з Москалями проти Німеччини“...

Згадавши про роботу Союзу визволення України в таборах полонених та про 20.000 підписів полонених під петицією полонених до тимчасового правительства в Росії з жаданням привернення основ переяславського договору, автор висловлює далі жаль, що австрійська військова управа під польським впливом держала ся хибної політики в зайнятих частях України, на Волині. „Там — каже він — Австрійці замкнули українські школи й замість того відкрили польські, показували всякими способами, що вони заступають тільки польські інтереси. І німецька управа, як здаєть ся, в тій часті України, якою вона управляє, так само не виявила жадної дбалости для української справи. І се стало відоме на Україні та в звязку з радісним привітанням російської революції з боку Німеччини без згадки про інородців у Росії викликало сильну депресію. Але українська воля, ще раз треба се підчеркнути, вимагає нашого щирого зацікавлення. Бо вона є нашим життєвим інтересом супроти Москалів і Поляків. Не забуваймо, що ми через мир з Росією, як його плянує Петроград через Стокгольм, не одержимо ні зернята збіжа ані по заключенню мира, ані також у найблизшій часі, бо наші вороги певно зажадають від своїх петроградських приятелів цілого російського вивозу пшениці для себе. А сей вивіз походить з України. А коли ми заступимо

ся за Україною та пособимо її свободі й незалежности, то придбаємо собі сей могутній пшеничний край для забезпечення нашого прохарчування, аж доки не зможуть нам доставити засобів для прохарчування Литва й Надбалтійський край.

„Ми все мусимо зробити зі свого боку, щоб зовсім прилюдно з боку правительства й заступництва народу пособити свободі України та прилюдно привітати радо змагання Українців! До того ще непізно, а кождий день, який принесе швидше сю заяву, зближає нас також до миру. Заперечування і затушовування української справи зміцняє Поляків у їх змаганнях зрости коштом інших чужих народів. На полудні через гніт Українців, а на північні через сподіване прилучення Литви й Курляндії Поляки є на найкращій дорозі стати сильним ворогом Німеччини, а тимчасом вони в разі обмеження до Конгресової Польщі (без литовських Сувалок) з прилученням сильно спольщених східних частей віленської і городненської губернії, шаховані на полудні Україною, а на півночі окружені німецькою, литовською і балтійською територією, мусіли-б держати ся Німеччини“.

Далі висловлює автор думку, що Німеччина нічим так не може позискати собі Україну, як колиб удало ся прилучити східну Галичину до України, а за се одержати Бесарабію. На думку автора Україна могла-б зреїгнувати з Бесарабії, „не маючи жадного інтересу до неї, бо вона неукраїнська, а Українці хочуть тільки національної держави“. Свій меморіял кінчить автор заявою, що се обовязок німецького самозаховання по визволенню Польщі вставити ся за визволенням інших інородців: Українців, Фінів і інших.

Учительський зїзд в Гайсині.

23, 24 і 25 квітня учительський повітовий зїзд в Гайсині (на Поділлі) постановив:

1. Земство — се скарбниця, в котрій збирають ся народні гроші. Школа — народне діло; через се ми звертаємось в більшости своїх постанов про шкільні потреби в першу чергу до земства.

2. Земство повинно особливо дбати про заведення загальної шкільної освіти (а також і позашкільної), бо з розповсюдженням освіти звязана краща будучність України.

3. Школа на Україні повинна бути і формою і змістом українська. Всі предмети навчання повинні викладатись на українській мові. Московська мова як предмет вводиться ся з третього року навчання.

4. Зїзд постановив звернутись до земства, щоб асигнувало кошти на придбання українських підручників для початкових шкіл.

5. Звернутись до повітового земства, щоб негайно впорядило в Гайсині літні курси по українознавству для вчителів гайсинського повіту.

6. Звернутись до повітового земства, щоб негайно асигнувало потрібні кошти на засновання повітової книгозбірні для вчителів по українознавству, а також на книжки і брошури для агітації серед селян (про республіку, про Установчі Збори, про автономію і т. ин.).

7. Інститут інспекторів і наблюдателів церковно-парохіальних шкіл скасувати, кошти, призначені на утримання їх, повернути на виборних від учительського товариства інструкторів.

8. Шкільними справами в повіті завідує „Шкільна Повітова Рада“. Склад ради такий: виборний від всього повіту, представники від земства, представник від вищих початкових шкіл, 10 від низших початкових, представник від єврейського учительства, представник від польського учительства, представник від всіх „Просвіт“ повіту.

9. Призначені завідуючі школою скасовують ся. Шкільними справами завідує місцева Шкільна Рада, котра складаєть ся з усіх учасних і двох представників від селян. Члени Ради з свого складу вибирають голову, інші функції

по школі поділяють ся між членами Ради по згоді. За виконання трудніших обов'язків назначаєть ся плата. Примітка: Головою може бути вибраний тільки учитель професіонал.

10. Педагогів-урядовців, котрі будуть проводити тенденцію обрусіння нашого краю, ми будем вважати за ворогів нашої нової національної школи. Гроші, котрі видавалось на обрусінне, повернути на потреби нашої нової школи.

11. Всі школи повинні бути одного типу. На кожного вчителя повинна припадати тільки одна група.

12. Учителі необхідно і негайно повинні взятись за підготовчу організаційну роботу до виборів в Установчі Збори.

13. Роботу свою наше учительство повинно проводити серед українських селян та інших трудових елементів.

14. Доручити Раді товариства і підготовчій комісії розглянути всі соціалістичні програми і підготувати матеріал для утворення разом з селянами на будучім зїзді одної соціалістичної програми для селянства і інших трудових мас.

15. Для виконання деяких адміністративних функцій Рада товариства виділяє з себе „Виконавчий Комітет“.

16. Збільшити жалуванне учителям низших початкових шкіл до 100 карбованців у місяць (основного) при готовій квартирі, опалі, світлі. Пятилітня прибавка — 15 карб. Пенсія через 15 років у розмірі жалування останніх років.

17. На пятилітню прибавку і пенсію повинні зачислятись всі роки учительської праці у всіх типах шкіл.

18. Звернутись до попечителя шкільної округи, щоб розрішив усі запасні і остаточні кошти всіх шкіл повернути на придбання українських підручників для початкових шкіл гайсинського повіту.

19. Подати телеграму міністрови, щоб церковно-парохіальні школи негайно були передані в міністерство народної освіти.

20. Щоб наш селянин не дивив ся на українську мову як на мужицьку, бажано було-б, щоб по всіх урядових інституціях на Україні служачі говорили і вели діловодство по українському.

21. Вчительство повинно подбати, щоб в кождім селі було засноване товариство „Просвіта“.

Голова зїзду Миколайчук, товариш голови Бризкун, писарь Пшипитний. („Нова Рада“, ч. 28).

„Гей, на Івана, гей, на Купала“.

(Зміст: Що діяло ся в Січовім Коші на Купала 1916 р.? — Прогулька У.С.С. до таємничого каміня в Підгородю. — Про народну символіку. — Інформація старої бабусі. — Як шанували закладний камінь? — Чому окалічила жінка? Вигляд таємничого каміня. — Скорі теорії. — Про старославянську мітологію й її основні риси).

Як до Січового Коша заблукала зараза й застукала до дверей мужицьких хат, де були малі діти з волосем білим, як лен, — тоді отаман Січового Коша др. Никифор Гіряк видав приказ, щоб його залага вийшла з мужицьких хат і стала табором на великім майдані Святослава на північний схід від села Потік. На величезнім ставищі між Рогатином і Підгородем, рівнім як стіл, на котрім могло б помістити ся і сто тисяч війська, замаячили довгими рядами стрілецькі намети поруч пахучих копиць і шкерт сіна.

Але ті, що стояли близько пера, всякі канцеляристи та їх прислуга, отримали дозвіл, мешкати дальше в хатах. Одначе душно було в просторих мужицьких хатах, що пахла мятою і сіном. І якийсь неспокій дріжав у них і на квітах, що ними були прибрані образи, і на сволоках з надписами й на старих годинниках і на мисниках. Повітря було парне й тяжке, хоч вікна день і ніч стояли на роствір.

А на полях дріжала золота повінь ясного гарячого світла й жовтого збіжа, замасна зеленими лентами конопель, завітчана синіми волошками. І пахла чебриком і пахла мятою і пахла теплом землі. Зближало ся свято Купала, таєм-

нича ніч, найкоротша в році, ніч, в котрій цвіте папороть, що приносить щастя.

Хто розв'яже загадку народньої символіки та її глибини? Хто в тій безіменній масі сотворив легенду про символ щастя, що появляєть ся в найкоротшу ніч? Не в день, тільки серед темряви, що триває дуже коротко... Чи звенить у тій легенді рівний, як промінь, голос великого учителя Азії, оберненого лицем до Гімалаяів, що вчив про негативізм почувань, в тім і приемних? Мабуть ні. Ся легенда виглядає на оригінальний твір наших батьків — тих, що в білих одежах ішли до святих місць Велеса й Дажбога й всевидючого Світовида. Її автор не радить шукати щастя, але й не відраджує: засада психіки Українця, улюблене реферованне...

Нечутною ходою зближав ся Великдень старої віри, найбільший день у році, найбільше свято Дажбога й най-

„Камінь Велеса“ в Підгородю, піднятий У. С. Стр.

більша побіда Світовида, що дивив ся на землі Славян вісьмома всевидючими очима.

В такий час і в такий день трудно було всидіти в хаті та й навіть у селі. І нас 16 вибрало ся з Коша до старого передмістя Рогатина, що називаєть ся Підгородю, відвідати подобу старого бога Велеса, викопану там перед самою війною. Вістку про се отримав я від професорів української гімназії в Рогатині й зараз зорганізував прогульку.

Дійсний її провід мав „вуйко“ Леонтович, найсильніша людина з цілого Коша. Він узав з собою великий топір і, застромивши його за пояс, виглядав, як жрець старого бога. „Принесемо Велесови збіжа в жертву“ — жартували до роюю стрільці.

Від рогатинських професорів знали ми лише, що подобу Велеса знайшли на обійстю одного господаря, що тамошній священик, освічена людина, дуже зайняв ся тою знахідкою, що біля подоби знайдено череп барана й решту костей звіряти, очевидно з принесеної жертви, та що хотіли його перевести до Рогатина й уставити перед гімназійним будинком, але треба було на те робити окремих, дуже міцний віз — і через те справа перевозу затягнула ся. А як вибухла війна, вже годі було займатися тим.

Перед селом стрічаємо стару бабусю, поморщену та згорблену.

„Бабуню“, питаємо, „є тут у селі стародавній камінь?“ — „Є“.

„А що се за камінь?“

— „Заклятий“.

„А у кого він є?“

— „У господаря, Бойкевич називаєть ся, але то на ґрунті його жінки“.

Ідемо дальше шукати Бойкевича. А за нами збираєть ся і йде сілська дівтора, жінки й дівчата. Як мак, цвітуть. На дворі ясно й тепло. Тільки тїнь вогняної журби лежить на лицах усіх, з виїмкою дівтори. Приходимо на обійсьте Бойкевича. У воротах зустрічає нас господарь Андрух Бойкевич. Вдаємо ся з ним у розмову. Він має вже 62 літ. Його покійна жінка Катерина, на ґрунті котрої пристав, походила з Гудзів, а сей ґрунт мала по маминім батьку Степані Задорецькім. Відколи він запам'ятав, „заклятий камінь“ стояв навпростець в городі, звернений фронтом до гостинця, що веде з Рогатина до Львова. Кругом того каміня був цвітник, бо шанували той камінь здавна. І оборогом його накривали, аби не мок. А як він похилив ся, почав Андрух копати під ним, аби зсунув ся на землю й не убив коли дитини. Тоді його жінка спротивила ся тому, бо — казала — мій тато й дід не рухав того каміня, не рухай і ти. Але він таки підкопав камінь і положив його на обійстю. Тоді його жінці відняло руки й ноги й вона померла, ще нестара літами. При відкопуванню каміня відкрили під ним від заходу при дорозі кости, між ними щоку з барана.

Громада, що стояла кругом, зібрана вже у великім числі, притакувала однодушно й раз-у-раз докидав хтось то одно слівце, то друге.

Ми пішли докладно оглядати „заклятий камінь“. На землі під мужицьким плотом лежала велика кам'яна плита темно-сірого коліру з невиразними слідами якогось оброблення або й „природними“ зарисами. Її ширина виносить $4\frac{1}{2}$ пядей, довгота майже 11 пядей. Вона троха ширша в підставі й має в противній стороні такий вигляд, що в сумерку або здалека може робити вражінне великої голови. На підставі є вглиблення, котрі могли бути виконані дуже примітивним знаряддем. Менше-більше на середині є якісь знаки, виконані напевно людською рукою. Форма тих знаків пригадує вужа.

Що се?

Між нами були інженіри, малярі й будівничі, правники, філology і т. ин. і кождий завдав собі певно те саме питання. Почала ся завзята дебата й появили ся різні теорії, почавши від крайно скептичних („се звичайний камінь“, „се якийсь граничний камінь“ і т. ин.). Але відки та давня пошана місцевого населення?

Стрільці почали підносити „заклятий камінь“ — з великим трудом, при помочи дручків і підставлюваного каміння. Сипали ся дотепи в роді таких: „Як хто матиме ласку у Велеса, може тут легко здобути основу до висуду“... І дійсно небезпечно було підносити сей тягар.

Піднесений і навпростець поставлений камінь робив значно сильніше вражінне ніж лежачий. Ми довго уставляли таємничий камінь і робили світляні знімки. Маляр Курилас відрисував його. Вже було добре з полудня і днина виглядала, як утомлена війною країна, коли ми опускали Підгороді.

Перед нами простягала ся велика рівнина, осушенедно величезного ставища між Підгородем і Рогатином, що входило колись в систему кріпостей сього старого города. Можє тут у передмістю сього города стояла при головнім шляху ся подоба Велеса — й кождий князь, що переходив сюди з дружиною, і кождий купець, що переїздив з товарами, складав йому жертву... Се місце настроювало сильно до поборности, особливо вечерами. Як заблищали вогні у вербах кругом великого ставу й блудні світла почали тиняти ся по шуварах і мочарях, відки заглядали русалки й річні духи, що пильно дивили ся на споконвічний шлях, котрий провадив берегами ставища. Так, се місце знаменито надаєть ся на відтворенне всього безмежного багатства форм старосла-

вянської мітольоїї наших батьків. Вона сильно ріжнить ся від грецької тим, що не мала впорядчика й будівничого, яким був Гомер. Бо будівельний матеріал тут зовсім не уступає старогрецькому, хоч і ріжнить ся від нього, як ріжнить ся тепла, морем пошматована грецька країна від наших суцільних і безмежних степів, пралісів і непрохідних болот. Тут людина мала більше захисту ніж на морі або в пустинях Азії. Для того тут не витворили ся мітольоїчні велитні зла та знищення. І се засаднича ріжниця між старославянською мітольоїєю та мітольоїями напр. азійських народів. Якїж невинні в порівнанню з Аріманом або Шивою наші страхи й хованці, підміни й потерчата, покутники й потопельники, опирі й вовкулаки, хмарники й інклюзники... Се напівдухи, напів люде або зовсім люде. І тим пригадують вони грецькі божества. А ріжнять ся від них (у догомерівській епосі, бо опісля порівнювати їх годі) тим, що їх злоба більш жартобливо-пустійська ніж дійсно злобна. Ті духи не заслуговують навіть на назву „злих“ (понятте „чорта“ принесене очевидно з християнством), бо що „злого“ в їх „злобі“. Вони сплітають гриви коням, обмотують їх у ночі посторонками, сиплять з писка огнем, котрий нікого не пече, мечуть каміннем, котре нікого не калічить, ходять з пальцями з костомач, завдають загадки людям і навіть стають до служби у людей. Правда, часом блудний огонь заведе когось на багна, мочарі, часом заскобочуть когось русалки, часом перестрашать когось якийсь дух, — але якеж те все невинне в порівнанню з принципом зла, олицетвореним у такім Арімані, що котить урагани по пустині й засипає та задушє все, що живе, навіть трави й рстини, навіть промінчик світла. Зрештою наша народня уява дає перед страхами цілковитий „пропуск“ (перепустку) деяким людям, а саме: первакам і мизинкам. Вони зовсім нічого не боять ся. Так забезпечує вона рід. Благородна уява наших батьків.

А над тим усім зносять ся могутні постаті зовсім інших богів. Годі називати їх „добрими“, бо де нема засадничо „злих“, там не може бути й засадничо „добрих“. Ся друга категорія старих божеств нашого народу ріжнила ся від першої своєю територіяльною й всеобнимаючою могутністю в данім напрямі або в кождім напрямі. Тут належать такі божества, як Сварог, Дажбог, Світовид, Велес. Між ними й духом („дідом“), що сидить у бзині й опікуєть ся домом, біля котрого та бзина росте, нема засадничої ріжниці. Є тільки велика квантитативна ріжниця. Бо коли „дід“ з куца бзини пильнує одної домівки та її гаразду, Світовид глядить на всю країну, на весь світ своєю чотириобличною головою, а Велес опікуєть ся культурою всього народу. Так. Велес то перший культурний бог наших батьків у тіснійшій значінню того слова: він бог освоєної худібки, з котрою починаєть ся та культура, на якій спочиває наша. На нього слушно присягають „сли і гості“ княжої доби. Він стає й родоначалником духових творців народу.

Якуж величню й оригінальну будову можна б сотворити з того мітольоїчного матеріалу!

Але — як можна все те вязати з підгородецьким каміннем, примітивним і майже безформним? Саме тому можна, що він примітивний і майже безформний. Славний свого часу, а тепер ославлений пам'ятник Світовид, витягнений з ріки Збруча, показав ся фальсифікатом (він стоїть тепер у передсінку музею Осолінських у Львові. Він був за добре виконаний, щоб міг бути правдивий. А підгородецький камінь примітивний і грубий, — такий, що немов говорить: у мене відпало все зовнішне, зостала ся тільки внутрішня суть, — я не маю форми.

Зрештою — се річ фаховців сказати своє слово про таємничий камінь у Підгороді, котрий від непамятних часів квітами квітчають і зеленю замакують малі українські діти з волосем, як лен, що тепер гинуть з голоду й від хоріб...

О. Н.

Проект закону про вибори до Установчих Зборів.

„Річч“ з 3 червня н. ст. приносить проект закону про вибори до Установчих Зборів юридичної наради при тимчасовім правительстві. Головні основи проекту такі: Членів Установчих Зборів вибирають загальним, безпосереднім, тайним і рівним голосуванням без ріжниць пола, на основі пропорціональної системи виборів. Правом участі у виборах користують ся російські горожане, що досягли 20 рік життя. Выборчою округою для переведення виборів до Установчих Зборів є губернія. Число членів Установчих Зборів поділяють відповідно до населення в кожній окрузі. Округи ділять ся на дільниці; такими дільницями є міста й волости.

Брати участь у виборах і бути виборцями в дільниці можуть лишень особи, внесені до виборчих списків. Осіб, внесених до виборчих списків в якійсь одній дільниці російської держави, можна вибирати в цілій державі.

У виборчі списки не вносять осіб, які не мають права брати участі у виборах, а саме: вищі в межах губернії, області або градоначальства, а також повітові представники адміністративної влади, їх заступники й помічники; 2) особи, які стоять на службі в міліції в межах виборчої дільниці; 3) ченці; 4) признані в законній дорозі духово-хорими або дурними, глухоніми та підлягаючі опіці; 5) засуджені на карі, получені з позбавленням або обмеженням прав власности протягом трьох літ по відбутій карі та засуджені за крадіж, шахрайство, присвоєнне дорученого майна, перехованне краденого чи добутого шахрайством майна, за підроблення, лихварство, а також засуджені за злочини проти виборчого права протягом року по відбутій карі; 6) довжники, що не можуть платити, признані в законній дорозі необережними або банкрутами, що мають злий намір; 7) всі, які відбувають кару позбавлення волі. Не беруть участі у виборах також особи, які до дня переведення виборів носять кару позбавлення свободи, а також голови й члени та секретарі виборчих комісій. Выборчі списки до виборів Установчі Збори складають на основі виборчих списків, виготовлених для переведення виборів повітових земських гласних. Протягом 10-ти днів від часу передання списків для оглядання публіки представник місцевої адміністративної влади може внести протести, а дотичні особи вносити скарги на неправильність або недостачі в списках. Протести та скарги подають до повітової земської управи, яка розглядає їх протягом 5-ти днів і повідомляє особи, що подали їх, про рішення. Непізнійше ніж 15 днів перед виборами виборці можуть подавати губернській виборчій комісії в списки кандидатів з залученням нотаріально ствердженої заяви кандидатів про їх згоду ставати на голосування в данім списку. Кождий список має бути підписаний що найменше соткою виборців. Кождий виборець може підписати лише якийсь один список кандидатів на члена Установчих Зборів.

Выборче право можна здійснювати лишень особисто, але не передавати його иншій особі. Вибори у всіх дільницях одної виборчої округи відбувають ся одночасно в один з недільних днів або свят. День виборів у кожній виборчій окрузі признає тимчасове правительство. Оскільки дозволить складання виборчих списків, день переведення виборів має бути тим самим для цілої держави. Про день і місце виборів повідомляють увесь нарід непізнійше ніж на два тижні перед виборами.

Росія та Румунія.

(Продовженне).*

Слова Петра Великого (сказані у відповідь румуно-молдавській делегації) про те, що мир поміж Росією й Туреччиною не буде тривким і що тому не має турбувати балканських християн, були справді пророчими. Бо вже за

рік (у 1710) дійшло до вибуху нового озброєного конфлікту поміж Московщиною та Портою.

Ще перед початком сеї т. зв. прутської кампанії — молдавським господарем став Дмитро Кантемір, який відогравав у початковім розвитку румунсько-російських зносин чималу роль. Молдавський трон дістав він з почину Туреччини та з метою зловлення Бринковяну, котрого султан хотів покарати за зрадницькі зносини з австрійським і московським царем. Одначе Кантемір, передбачаючи неминучий занепад османської держави та зріст московської на її руїнах, зрадив відразу свого суверена й перейшов на бік Росії, завязуючи з Петром I вельми довірливі політичні зносини з метою визволення своєї батьківщини з турецького ярма. Поміж ним і московським царем була з сього приводу перша румунсько-російська умова, під політичним оглядом досить цікавий документ. Згідно з нею Молдавія мала стати ся автономною державою під російським протекторатом. Кантемір запевнив дідичність своїй династії на молдавським троні. Потім він жадав заборони московської колонізації своєї батьківщини, в якій крім сього Росія не мала права мати свого війська й твердинь. Молдавський господар не мав бути васалом московського царя, але його приятелем.*

Тимчасом прутський похід, як відомо, скінчив ся для Петра величезним фіаском, що подекуди споводував той самий Бринковяну, котрого хотів зловити султан і проти котрого післяв до Волохії двохсоттисячну турецьку армію.

Кантемір відповідно до умови з Петром видав заклик до балканських християн, аби вони підняли ся проти Туреччини й помагали Росії. Бринковяну також мав прилучити ся до Петрового війська. Але при переправі через Дністер се спізнило ся так, що Турки ранійше появили ся у Волохії, ніж могла надійти московська армія. Бринковяну, опинивши ся таким чином у безвихідно-критичній ситуації, скапітулював і здав ся султанові. Весь провіант, призначений для московського війська, він віддав Туркам, але гроші, котрі дістав за нього від московського царя, післяв йому з поворотом. Ані Петро ані Кантемір не знали нічого про сю капітуляцію Бринковяну. Москалі перейшли Прут, зайняли Яси, де мав бути збірний пункт балкансько-християнського добровільного війська. Але замість обіцяних кількох десятків тисяч фактично набрало ся лише кілька невеликих відділів сих добровольців. Отже загалом мав Петро коло 40.000 війська, котре з півночі та з полудня облягало 200.000 османська армія. Москалі мусіли тому уступати з Молдавії. Після рішучої битви під Станілешти — вони примушені були скапітулювати. В липні 1711 р. в Уші (у Молдавії) Росія заключила мир з Портою. Вона знову стратила Азов і крім сього мусіла зректи ся своїх дальших протитурецьких забіганок. Порта запевнила собі право вільного господарювання у приднаїнських румунських князівствах, за що Петро дістав дозвіл вести без перешкод свої рахунки зі шведським королем Карлом XII. Турецьке домаганне видання Кантеміра Петро відкинув абсолютно. Кантемір лишив ся у Росії, де швидко заакліматизував ся і став визначним діячем у московській науці та письменстві.**

Румунські русофіли приписували катастрофу прутського походу виключно зраді, себто капітуляції Бринковяну, за що прозвали його національним Юдою. На їх думку він страшенно скомпромітував Румунів в очах Петра та Росії. Тимчасом Бринковяну та румунські нерусофіли цілком инакше дивили ся на сю справу. Вони переконали ся, що їх захоплення московською могутністю — здалека сильно розвіяла правда невідмалюваної дійсности. З приводу прутського епізоду Бринковяну зауважив, що Османів не можна перемогти „чарками й горілкою“. А инший румунський патріот досадно висловив ся про прутський епізод, що

* Пор. про се Історію румунського народу М. Йопри (N. Iorga. Geschichte des rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen, Gotha, 1905, у двох томах, т. II. стор. 134—135. Далі порів. про сей епізод уваги в брошурі З. Арбуре: Liberarea Basarabiei (Визволення Бесарабії) Букарешт, 1915, стор. 16—17, де наведено зміст вище згаданої румунсько-російської умови.

** Бергфельд-Борецькій: ст. 126—128.

„Москалі навіть у німецьких убраннях лишайуться все-таки Москалями“*.

Зобов'язанне Росії після невдатного прутського походу: не втручатися у турецькі справи та залишити загалом свою протитурецьку політику — було очевидно дипломатичним викрутом чисто формального характеру. Фактично наслідники Петра I невпинно підкопувалися під Туреччину. Саме в першій половині XVIII ст. царизм поволі загнізджується на кримському півострові, простуючи до опанування північного побережжя Чорного моря, та крім цього наближається до наддунайських країн, простуючи на Балкан.

Увесь сей час Росія має у Стамбулі своїх дипломатичних агентів, котрі фактично грають ролю сигналізаторів протитурецьких кроків царської держави. Один з них за панування цариці Анни інформував своє правительство таким робом: „Турки побоюються загального повстання, як лише російські війська наближаться до кордону... Греки з провінції й особливо Болгари, Волохи, Румуни й інші так енергійно стараються визволитися з ярма, що наскільки віддані Росії, без хвилювання пожертвують життям за вашу великість — їх визвольницю. Теперішній момент вельми надається не лише для того, щоб зломити їх (Турків) люту гордість, але навіть щоб остаточно зовсім вигубити се невірне плем'я“**.

У 1766 р. вибухла нова російсько-турецька війна. Виповіла її Порта, але воєнний успіх мала Росія, котра знову здобула Азов і зайняла деякі важні позиції на Кримі. Се примусило Туреччину до мирових переговорів з Росією. Посередником була Австрія, яка мала тайну умову з царською державою. На немирівській конференції, яка мала поладити сей конфлікт, Росія між іншим виступила з домаганням автономного устрою для приднаїнських румунських князівств, розуміється, під царським протекторатом. Порта, котра згоджувалася на інші російські умовини, про автономію Молдавії та Волохії не хотіла нічого чути й рішуче відкинула сей постулат царизму.

Таким чином скінчилася немирівська конференція без вислідів. Війну відновлено, але воєнний успіх мала знову Росія. Однак сим разом її „визвольні“ плани щодо приднаїнських провінцій дуже швидко здемасковано. Ось що з цього приводу пише цитований вже тут російський історик Румунії: „Головний командант російської армії Мініх увійшов до Молдавії; але замість того, щоб проголосити сю державу незалежною, він почав у ній поводитися, як у завойованій країні, й таким робом, як се робили Турки в своїх пашаликах (підчеркнення мов. Н. В.).“

Се була велика хиба з боку Росіян, бо Молдаване побачили, що їх заступництво за Румунів нещире й має таку саму заборчу мету, до якої простували Турки й інші держави, заінтересовані у справах близького сходу. Отже в сім же часі, коли Мініх диктував молдавським боярам умови піддання російському правительству, уважаючи себе не за визвольника, але за завойовника Молдавії, в неї повила ся вже сильна протиросійська течія***.

Ся кампанія, котра почала ся для Росії під дуже гарними виглядами, скінчилася однак дуже прозаїчно наслідком воєнних неповіднень її спільниці Австрії та зростаючої небезпеки протиросійської опозиції у Молдавії. Її знову повернено Туреччині, котра, вимогши ще знищення азовської твердині, до значної міри дістала винагороду за немирівське пониження. Росія лише домоглася права мати свого постійного дипломатичного представника у турецького уряду.

Але після сеї невдачі вона так само, як і після прутського походу, ані на хвилю не відцурала ся від своїх протитурецьких кроків. Скорше навпаки. Кожне воєнне чи дипломатичне неповіднення ще більше розпалювало її

протитурецьку завзятість і смак. Саме Катерина II довела протитурецьку політику царизму до найвищого ступня напруження, опираючи її знову на будім-то визвольних тенденціях щодо балканських християн і Славян.

В часі найближчої російсько-турецької війни (1769—1774 pp.) північна Семираміда видала кілька спеціальних маніфестів до сих останніх, в яких прилюдно обіцяла визволення зпід варварського турецького панування поневоленого християнського населення „Молдавії, Волохії, Болгарії, Босни, Герцеговини, Македонії й інших частин отоманської імперії“*.

Катерина II починає кувати плани відновлення греко-византійської імперії й утворення нової дако-румунської держави, на трон якої кандидатом виставляє свого любимця Потемкіна.**

Вона одним словом небо й пекло порушує проти Туреччини, не жалкуючи найфантастичніших і зовсім шарлятанських принад на адресу поневолених народів у турецьких ярмі, щоб тільки могла досягнути свої заповітні заборчі плани щодо опанування Чорного моря та наближення до Царгороду.

Цікаву й вірну характеристику сеї політики Катерини II знаходимо у вище згаданого російського історика Румунії: „З пануванням Катерини II — каже він — успіхи російської армії на сході значно посунули ся наперед. Ані ривалізація Австрії, ані інтриги французького представника в Царгороді не могли зупинити сього „напору на схід“ Росії. Вже у 1764 р., коли Австрія потерпіла фiasco зі своїм втручанням до польських справ і коли Росія перевела свого кандидата на польський престіл, отоманська Порта не скривала своїх побоювань. Турецький султан, доведений до розпуки успіхами російської заграничної політики, котрий досі ніколи не турбував ся долею християнських народів, почав говорити про „захист польських вільностей“. Він хотів зламати щось у роді дипломатичного катаклізму в Польщі, заплутати в її справі Росію та Австрію, аби таким чином відтягнути сі — щораз сильніші — держави від питань східної політики або вірніше наддунайської політики.“

Міжтим Катерина працювала на двох фронтах. Вона не покидала Польщі, розділ якої був справою найближчого часу, а рівночасно стягала свою армію над турецькі межі. Крим вже фактично належав до Росії, отже тепер лишало ся знайти якийсь претекст, аби виповісти війну Туреччині. Та чогож хотіла Катерина на сході? Вона переконувала всіх, що її сумління мучить ся з приводу поневоленого положення християн балканського півострова, що її святим обовязком є визволити їх з турецького ярма. Найбільше брала вона до серця долю приднаїнських князівств. У кількох маніфестах до Румунів вона закликувала їх до зєднання і говорила про необхідність закінчити те „велике“ підприємство, котре розпочав ще Петро Великий у часі першої війни з Туреччиною. Такі маніфести ділали, як електричний ток, на трохи охолонуле патріотичне почуття румунських бояр, які знову заворушили ся та почали надіятися свого визволення. Імя Катерини II не сходило з їх уст; ще надовго до її війни з Туреччиною, котра скінчилася ся повною побідою Росії, вони називали її „визвольницею“ румунського народу.*

На згори поставлене питання про те, до чого саме простувала північна Семираміда, той самий автор дає таку загальну відповідь, котра добре характеризує основний мотив протитурецької політики царизму: „Східне питання — зауважає він з сього приводу — насамперед було справою переваги Росіян на Чорнім морі, а визволення християнських народів з турецького ярма було фіранкою, за якою скривали ся справжні забаганки російського імператора“**.

* Докладніше про се у брошурі румунського публіциста Historicus: Singura primejdie Rusia (Одинока російська безбезпека), Букарешт, 1915, стор. 17.

** N. Iorga, II, стор. 195.

* Бергфельд-Борейкій, стор. 149—150.

** Там же, стор. 149.

* N. Iorga, стор. 133.

** Бергфельд-Борейкій, стор. 142.

*** Бергфельд-Борейкій, стор. 143.

Як було вже вище зазначено, ся підкопна політика царизму обурювала Порту та провокувала її до відплатного, дуже рішучого виступу. Серед таких обставин вона видала Росії війну у 1768 р., котра під воєнним оглядом почала ся для Турків величезним неповодженням наслідком затоплення османської армії вельми розлитим Дністром. Опісля Росіянам не трудно було побити військо Гамзи-паші в кількох битвах і майже без перешкод дійти до румунських границь. Сю війну називає Бергфельд-Борецький „зворотню точкою в історичній долі Румунів“. Румунське населення придунайських князівств привітало російське військо яко своїм визвольників. Стихийне національне захоплення Румунів майже потонуло в неменш стихійнім русофільстві. Ще передтим, ніж Росіяне зайняли Яси (у вересні 1769 р.), молдавське населення вислало до головного команданта кн. Голіцина спеціальну делегацію, котра запропонувала йому добровільну піддачу молдавського князівства. Одначе се не перешкоджало Голіцину після окупації молдавської столиці поводити ся з її людністю в дуже анексійнім дусі, де в чім на зразок навіть вище згаданого тут його попередника Мініха.

На розпорядок Голіцина вірнопідданчу молдавську депутацію післано до Катерини II. Її члени таким чином маніфестували свою лояльність супроти Росії: „Ми дякуємо Богови — казали вони — за те, що він, змилосердивши ся над нами, післав нам вашу великість, ясну та всемогутню імператорку, сердечною тугою якої є визволення нас з отоманського ярма, нас, визнавців одної віри, що так гаряче бажаємо протягом стільки років здихати ся сього нещастя при помочи вашого всемогутнього захисту“. Потім делегація заявила, що Молдавія від „усього серця“ добровільно піддасть ся Росії. Згодом до сеї заяви прилучила ся також Волохія*.

Зайво говорити, що царизм чудово потрапив використувати політично се румунське захоплення придунайських країн. Одначе боючи ся заводити відразу у них власні розпорядки воєнним шляхом, як се було його звичаєм, царизм вельми хитро й дотепно накинув свої заповітні думки та пляни щодо сього молдавському й волоському боярству, яке потім у численних петиціях намагало ся для себе режиму й управи по проєкту, який наперед та давно вже спрепаровано в Петрограді.

Які-ж наміри мала Росія справді щодо Молдавії й Волохії, про се дуже докладне пояснення знаходимо в нашого російського інформатора: „З сього проєкту адміністративної реформи, — зауважає Бергфельд-Борецький, — інспірованої Росією, було ясно, що Катерина приготувляла ґрунт для повільного прилучення до своєї імперії придунайських держав. Ще більше переконувало щодо сього домагання волоських бояр прилучення Волохії до тих областей, котрі знаходили ся вже під протекторатом Росії, та щоб у ній заведено російські закони, а волоські бояри щоб мали право вступати до російської армії в офіцерськїм чині. Вони також домагали ся заведення тариф, російської податкової системи, а крім того щоб румунське духовенство було підчинене московському Синодови; словом, вони хотіли зробити ся російською провінцією“. „Таким чином — цитує російський історик румунського — Росіяне осягли здійснення пляну Петра Великого й навіть пішли значно далі, бо Петро Великий все-ж-таки полишав Молдавії принаймні тїнь її незалежності в особі її національного князя, а Катерина простувала до остаточного позбавлення сеї країни сякої-такї самостійности та до зросійщення її в як найкоротшім часі“ (стор. 152—153).**

Такі були царські передумовини придунайсько-румунської політики, котра у своїй першій основі була саме одним з кількох проявів московського протитурецького поступовання загалом. Як вони конкретно здійснили ся після ліквідації вище згаданої російсько-турецької війни (1769—

1774), а саме кучук-кайнардзькою умовою, про се говоритимемо окремо в дальшій уступі сього нарису, бо кучук-кайнардзький договір був дуже важною подією в історії царської експанзії на близький схід і тому потребує докладнішого обговорення.

Н. В.

(Далі буде).

Вісти.

Похорон Ярослава Весоловського відбув ся дуже величаво дня 23 червня о 5 год. пополудні на центральному віденськїм кладовищі. З технічних трудностей, з огляду на те, що прийдуть знімки з похорону й фотографія покійного, некрольог і опіс похорону Яр. Весоловського увійдуть до найближшого числа „Вістника“.

Україна жадає самостійности від Московщини. Берлінський „Lokalanzeiger“ доносить зі Стокгольму: „Напруженне між Україною і петроградським правительством загострило ся в останніх днях. По докладним звідомленням „Рѣчи“ й „Русской Воли“ український комітет ухвалив резолюцію, в якій називає російське правительством ворогом самостійного українського розвитку. Тому український народ не довіряє петроградським мужам. Українські части армій не хочуть видати без оборони Петрограду свого Рідного Краю, яким є виключно Україна, а не Росія. Тому вони відмовляють ся іти на фронт. Подібну ухвалу оголошує український військовий зїзд. Він називає се незаконним, що міністер війни хотів заборонити зїзд. Зїзд ухвалив обсадити збройно всі філії державного банку та воєнні склади, які на будуче не будуть підлягати приказам з Петрограду. Домагання, звернені з Київга до Петрограду, мають форму ультиматуму й жадають поперше урочистого проголошення самостійности України, подруге негайного адміністративного відокремлення 12 українських губерній від Петрограду, потрете утворення самостійної української армії. Сі домагання відкинув Петроград, покликуючи ся, як звичайно, на Установчі Збори. Правительство не уважає себе в праві постановляти щось наперед. В сій справі підтримує правительство рада робітничих і салдатських депутатів, що в своїй більшости одобрює його становище. Тільки большевики жадають автономії України. Петроградські часописи доносять, що Україна находить ся на передодні горожанської війни. У Києві дуже великий нелад. Цілий день відбувають ся масові демонстрації, в яких беруть участь салдати-Українці. Москалі опускають город. На головних вулицях виголошують палкі промови, в котрих закликають до боротьби проти Москви. Українська національна часопись „Нова Рада“ заповідає на найближші дні події рішачого значіння“.

Про сучасне положення на Україні довідуєть ся стокгольмський „Aftonbladet“ через Гапаранду, що положення України щораз більше загострюєть ся і його уважають поважним. Як доносить „Русская Воля“, в день перед відкриттям забороненого українського військового зїзду відбуло ся у Києві кілька масових зборів і маніфестацій, в котрих кожного разу брав участь український полк. Виголошені притім промови займали ся самостійністю України і боротьбою проти Москалів. Від українських військ зажадано присягнути, що вони нескорше відійдуть на фронт, аж правительство розв'яже вдовольночю питання самоуправи. — З Уманя доносять, що там утворив ся український козацький полк, що відсвятковано урочистим богослуженням.

Український військовий зїзд у Києві. Як доносить „Stockholms Dagblad“, заборонений правительством український військовий зїзд, на який прибуло 2000 учасників, розпочав свої наради. В присутности українського полку нараджував ся зїзд над справою безпосереднього здійснення самоуправи України. Начальний командант військ західного фронту приказав українському полкови відійти зараз на фронт.

Українські маніфестації у Києві з приводу свята в честь Мазепи. Берлінський „Acht-Uhr-Blatt“ доносить від російської

* Бергфельд-Борецький, стор. 151.

** Цікаві дипломатичні знахідки до румунської політики Катерини II див. у цитованій брошурі „Historicus-a“, стор. 17—20.

границі: „Відірванне України від Росії можна сьогодні уважати за довершений факт. Недавно утворена „Українська Центральна Рада“ управляє вже краєм у всіх позавійськових справах. У повній свідомості цілі працює „Рада“ над осягненням повної суверенності української держави. Число відкритих шкіл на Україні побільшило ся в останніх місяцях о кругло 150 шкіл. Університет у Києві знаходить ся тепер у необмеженій управі Українців. У Києві прийшло в сих днях до великих українських маніфестацій з приводу свята в честь українського національного героя Мазепи. Перший раз виступила притім новоутворена національна міліція“.

Делегація гельсінґфорської Української Ради в Севастополі. „Утро Росії“ з 3 червня н. ст. доносить таке з Севастополя: Прибули до Севастополя делегати від гельсінґфорської Української Ради. Делегати привезли з собою і наказ, даний їм товаришами. В наказі стоїть, що хоч Українці й проголосили автономію України, але не задумують відділювати ся і будуть все своїми грудьми боронити ненарушености границь. Рада настоює на тім, щоб правительство проголосило територіальну автономію України. Треба конче творити українські запасні полки, необхідно, щоб чорноморська флота комплектувала ся виключно з Українців. Сі домагання зовсім годять ся з домаганнями Українців города Севастополя. Окремий мир Українці відкидають.

Зїзд представників третьої армії в національній справі. „Биржевыя Відомости“ з 8 червня н. ст. доносять: Зїзд представників 3-ої армії з 6 червня н. ст. обговорив національне питання в Росії і більшістю голосів ухвалив таку резолюцію: Призначаючи, що система управи народами, які входять у склад російської держави, заснована на постійнім насильстві та придушенню національних змагань і почувань, відійшла до історичної минувшости разом зі старим ладом, зїзд армії висловлює ся за уділенням кождому народови незалежно від його скількості найбільшої міри політичних прав, яка має цілком забезпечити йому волю і можливість культурно-національного розвитку. Для сього зїзд уважає потрібним, не нарушуючи цілости єдиної російської держави, скасувати всі національні обмеження, завести широку автономну управу, завести всюди навчання в рідній мові й уживання місцевих мов поруч з державною у громадських та державних установах в місцевостях з мішаним населенням.

Ухвали фронтового зїзду про будучий лад Росії. „Биржевыя Відомости“ з 6 червня н. ст. подають телеграму П. Т. А. з Одеси про вечірнє засідання 14 дня фронтового зїзду. Після довгих дебат прийняли резолюцію в національній справі, запропоновану референтом соціалдемократом Тучапським і членом центрального комітету Бунду Золотаревим. Перша резолюція звучить: Право на самоозначення нації забезпечує найкраще демократична республіка на основах національно територіальній автономії з забезпеченням прав національних меншостей. Умови автономії установлюють ся на Установчих Зборах. Автономні частини вляже спільне законодавство в загально-державних справах, з загальною управою державним майном, спільною армією, спільним найвищим судом, спільними правами й обовязками горожан, спільними основними законами, торговельними договорами, монетами, шляхами получения і т. д. Земельну справу розв'язуть Установчі Збори. Друга резолюція звучить: Всі національні меншости повинні мати автономію в області культурних прав, право уживання рідної мови в суді, в адміністративних інституціях і органах самоуправи. Резолюції прийняла більшість. До резолюцій прилучили ся представники національного блоку Лотисів, Естонців, Литовців, Татар та інших національностей.

Керенський про Україну. Як подав стокгольмський „Aftonbladet“, на зїзді делегатів рад робітничих і салдатських депутатів Левін закинув Керенському його становище супроти Фінляндії й України, а Керенський відповів, що він не змінив свого становища в сій справі: „Є воно таке саме, як перед трьома літами, себто за автономією України й Фінляндії“. Та, видно, ні Україна ні Фінляндія не дуже вдоволені,

коли, як доносить телеграма П. Т. А., „у фінській і українській справі звернув ся Керенський з гарячим покликком до демократії обох країв, аби не нарушували єдності Росії в часі боротьби за спільну ціль, спільну волю і спільний мир“.

Виступлення Михайла Могилянського з партії кадетів. В ч. 65 „Дня“ з 4 червня н. ст. надрукував Михайло Могилянський отсей лист до редакції: „До городського комітету петроградської групи партії народної свободи. Становище, зайняте в справі автономії VIII-им зїздом партії народної свободи, приневолює мене покинути її ряди. Не буду говорити про те, яке дуже тяжке се для мене, але я мушу сказати, що виступаю з повною пошаною для щирости й переконаности моїх бувших товаришів по партії у питанню, що розділило нас. І думаю, що маю право рахувати на таке саме відношення до моїх поглядів і переконань. Тому з жалем зазначаю, що близька до партії „Річч“ сходить з сього шляху. Передова стаття ч. 110 газети (12/25 мая) кваліфікує гасло „Федералізм“, „Федеративна республіка“ яко гасло, „багато обіцяюче, а нічого не говоряче, кинене в маси сучасною демагогією. Кождегасло можна оцінювати ріжно: для одних дуже змістове, для других воно може бути „нічого не говоряче“. Се на порядку справ. Але против обвинувачування в демагогії, котра для мене особисто у всіх провахах противна, я рішуче протестую. У своїй промові на зїзді, роблячи уступку ясно висловленому бажанню скоротити дискусію, я не торкнув ся зовсім питання гасла федералізму в історичнім розвитку української ідеології. Але чейже багато знає правдоподібно, що сьому гаслу в українським руху вже йде 70-ий рік. Воно одушевляло Кирило-Методіївське Брацтво, теоретиком котрого був М. Костомарів, далекий і від сучасности і від демагогії. Від романтизму кирило-методіївців увільнив федералізм Драгоманів, що уважав своєю заслугою приложення до практичної політики тих руководних ідей, до яких прийшли в 40-х роках кирило-методіївці. Він розвинув федералізм яко природний логічний вивід до послідовного демократизму. В тім самім напрямі йшли й пізніші — аж до сучасних включно — українські публіцисти. І федералізм в українській публіцистиці давно вже став міцною традицією, його гасло спільне всім українським політичним партіям. Отже нехай збивають наші докази, нехай розкривають наші „помилки“, але нехай не обиджають нас, обвинувачуючи в демагогії. Сі обвинувачування несправедливі й фактично невірні. Кинені нам, вони вернуть ся з поворотом до тих, хто їх кинув. 16 (29) мая 1917. Мих. Могилянський“.

Відновлена катеринославська „Просвіта“, як довідуємо ся з перших трьох чисел її часописи п. з. „Вістник Товариства „Просвіта“, береть ся жваво до перерваної насильством старого ладу діяльности. На зборах дня 11 марта ст. ст. в присутности 300 осіб прийнято новий статут Товариства, вибрано Раду Товариства й ріжні комісії, ухвалено видавати свою часопись і ин. Дня 18 марта відбуло ся „свято відродження „Просвіти“,“ получене з святом в пам'ять Т. Шевченка. Представники ріжних організацій з міста й околиці склали свої привіти. Були хорові й сольові співы й деклямації. Народу було дуже багато. Театральна зала Комерційного Клубу не могла помістити всіх тих, що прибули на свято. Відновляють ся закриті й засновують ся нові філії Товариства по містах і селах — в Мануйлівці, Лопманській Кам'яній, Старому Кодаці, Дієвці, Новому Кодаці, Олександрівську, на Запорожжю Кам'янським і ин. Відчитова комісія „Просвіти“ постановила організувати скрізь по губернії відчити на українські й загально-політичні теми та видавати „метелики“ для поширення серед народу. До мануйлівської філії „Просвіти“ за перші два дні записало ся 102 члени.

Українське видавничє товариство у Катеринославі. По закриттю адміністрацією в 1916 р. катеринославської „Просвіти“ на ліквідаційних зборах Товариства дня 24 лютого ст. ст. 1916 р. кілька його членів оснували нове видавничє товариство п. н. „Українське Видавництво у Катеринославі“ на нотаріальнім договорі. Договір підписано дня 28 марта,

членів було на початку 30, з кінцем року 56, а тепер досягає сотки. Членський пай визначено на 25 руб. Сплачувати можна частками. На протязі свого річного існування видало товариство 9 книжок, між иншим працю С. Русової „Про Чехію і її національне відродження“. Приготовлять ся й приготовлено та віддано вже до друку 20 різних инших книжок. Приготовлять ся до друку також відривний стінний календарь на 1918 рік (В. Т. П.).

Українське учительське Товариство у Катеринославі заснувало ся 16 марта ст. ст. і зорганізувало в перших днях квітня окружний учительський зїзд у Катеринославі. Товариство займає ся також виданням популярних книжок для народу. Між иншим намічено такі книжечки: 1. Якої нам треба школи й 2. Якого політичного ладу треба українському народови.

Нова українська часопись. У Білій на Холмщині почала виходити українська тижнева часопись „Рідне Слово“. Перше число, датоване днем 23 червня 1917, досить гарно зредаговане, містить передову про завдання часописи, статейки: Межі української держави, Наша мова, вірш Рідне слово, Огляд українського життя, Всеукраїнський національний зїзд у Києві, Перший український учительський зїзд, Положення в Росії та дрібні вісти. В фейлтоні розміщено оповідання Максименка „Між чужими“. Видає часопись „Українська Громада“ в Білій, редактор М. Соловейчук. Передплата вносить на пів року 1 руб. 20 коп. (2 м. 40 ф.). Адреса: Redaktion der Ukrainischen Zeitung „Ridne Slowo“, Deutsche Feldpost 192. — Бажаємо новій часописи найдовшого життя і успішної праці на користь занедбаного краю, нараженого на небезпеку винародовлення.

Річниця Кирило-Методіївського Брацтва у Винниці. „Кіевская Мысль“ з 26 мая н. ст. доносить з Винниці, що 24 мая відбула ся там у пам'ять Кирило-Методіївського Брацтва величезна маніфестація українського фонду. Брало участь кількадесят тисяч у половині з доокружних сіл: Луки, Цкуруинець, Хуторів і ин. Похід розпочав ся по богослуженню в церкві при залізничім двірці і тривав 4 години. Людське море складало ся з військових частей гарнізону з оркестрами авіаційного відділу, з моделем аероплану, міщан і селян з національними піснями. Віяли десятки прапорів з відповідними написами. Несли портрети Шевченка. При деяких групах селян ішли священники. Маніфестація перейшла у взірцевім порядку й була далеко величнійша від тої, що відбула ся в перших днях революції.

Шевченкове свято в таборі волинських виселенців у Гредіг. Дня 17 с. м. заходами учителів і урядників Українців табору відбуло ся свято й честь Тараса Шевченка, на яке зложили ся промови, привітання й продукції хору школярів. На святі був представник кравчого правительства в Зальцбурзі, українські послы др. Льюїгін Цегельський, радник Семака, др. Р. Перфецький і відпоручник Союзу визволення України А. Жук. Віденські гості через два дні інформували ся про положення виселенців, відбували з ними збори та наради й офіційно інтервенювати у властей в справі поліпшення харчу й ин. В таборі існує українська школа. Успіхи науки гарні.

Німецьке обчислення скількості Українців. У числі 168 „Deutsche Warschauer Zeitung“ з 21 червня в статі „Українська національна територія в Росії“ зазначає автор, що дуже мале число тих, котрі сьогодні говорять або пишуть про „українську справу“, має вірне поняття про далекосіяльність сеї справи. В Німеччині все є схильність уважати „українську справу“ чимсь аналогічним до литовської, лотиської, естонської, грузинської і т. ин. „справи“. Реальний політик оцінює великість політичного питання, яке торкаєть ся цілого народу, все відповідно до великості сього народу й заселеного ним краю. Великі національні території, великі народи се ті елементи, з яких можуть повстати великі політичні організми (підчеркненне „D.W.Z.“), а не малі національні території й не малі народи. В теперішніх часах, коли стільки разів названа зазмерлою національна думка щойно здобуває собі силу, можна будувати нові полі-

тичні комбінації тільки на основах замкнених національних територій і народів, які їх заселяють. При своїм обрахуванні автор лишає на боці австро-угорську Україну, а стараєть ся, як каже, можливо близько підійти до правди, подаючи мінімальні числа. Під українською національною територією розуміє ту територію, яку заселяють Українці збитою масою і яка виказує абсолютну більшість українського населення. Для визначення меж сеї території для автора міродатні виключно етнографічні межі. Підставу конструкції української національної території в російській державі творить перша (й одинока) перепись сеї держави з 1897 р., як і урядове обчислення з 1 січня 1914 р. З переписи 1897 р. взяв автор процентіві стопи Українців у поодиноких землях, а їх прикладає до чисел обчислення 1914 р.

„Починаючи від західних граничних земель України, — пише автор, — стрічаємо яко першу українську частину території холмську губернію (11900 квадр. верст з 1,090.000 мешканців). Населення Холмщини складаєть ся в 52% з Українців. Тому, що при утворенню сеї губернії російське правительство прилучило також деякі частини збитої польської національної території, вносить українська національна територія в Холмщині в дійсности тільки кругло 9000 квадр. верст з 930.000 мешканцями, з чого є 560.000 Українців, себто 60%. Найблизша українська земля се Підляше (сьогоднішні округи Бересте, Кобрин і східна частина більської округи, городенської губернії) з 10.000 кв. верст і 610.000 населення, з того 460.000 Українців, себто 76%. Третя гранична українська земля на півночі се Полісе (округи пинська й мозирська мінської губернії) з 17.000 кв. верст і 600.000 мешканців, з того 440.000, себто 72% Українців. Волинь з 63.000 кв. верст і 4,190.000 мешканців, з котрих 70%, себто 2,940.000 Українців, се вже чисто українська корінна територія, а ще більше подільська губернія з 37.000 кв. верст, 4,060.000 мешканців, з того 3,280.000 Українців, себто 81%, і київська з 45.000 кв. верст, 4,790.000 мешканців, з того 3,800.000 Українців (79%). На полудні аж до Чорного моря іде далі херсонська губернія: 62.000 кв. верст, 3,740.000 мешканців, з того 2,000.000 Українців (54%) і українська частина Бесарабії: частини округів: хотинської, акерманської і инших: 10.000 кв. верст, 780.000 мешканців, з того 530.000, себто 68% Українців. Всі отсі краї творять т. зв. правобічну Україну (рахуючи по бігу Дніпра).

„Лівобічна Україна (отже лівобіч Дніпра) повстає також з кількох корінних українських країв і кількох граничних земель. Корінні краї се чернігівська губернія: 46.000 кв. верст, 3,130.000 мешканців, з того 2,680.000 Українців (86%); полтавська: 44.000 кв. верст, 3,790.000 мешканців, з того 3,530.000 Українців (93%); харківська: 48.000 кв. верст, 3,420.000 мешканців, з того 2,750.000 Українців (81%) і катеринославська: 56.000 кв. верст, 3,460.000 мешканців, з того 2,380.000 Українців (69%). До того приходять ще дві землі, в яких Українці по урядовим даним творять тільки релятивну більшість. Таврійська губернія: 53.000 кв. верст, 2,060.000 мешканців, з того 870.000 Українців (42%) і Кубань: 83.000 кв. верст, 2,980.000 мешканців, з того 1,400.000 Українців (47%). Граничні землі творять: Слобідська Україна (полудневі части курської та воронізької губернії, разом 39.000 кв. верст, 2,650.000 мешканців, з того 2,040.000 Українців (77%), українська Донщина з 40.000 кв. верст, 1,860.000 мешканців, з того 1,090.000 Українців (59%), і українська частина ставропольської губернії: 19.000 кв. верст, з 600.000 мешканців, з того 480.000 Українців (80%).

„Одначе взята в основу урядова російська статистика має ряд основних помилок. Напр. з донських козаків ніодного не подано за Українця, хоч се відома річ, що долішні, себто полудневі донські козаки говорять по українськи. В ставропольській губернії є, як каже Русов, не 37%, але 80% Українців, на Кубанщині не 47%, тільки 60%, „російські“ части населення в Таврії і в області Чорного моря тільки в маленькій частинці російські, зрештою українські. То само треба сказати про населення області Тереку. Коли усунути всі ті недостачі урядової статистики й поширити українську національ-

ну територію також на ті часті російської держави, де живуть „неофіційні“ Українці, дістанеться для національної території Українців у Росії 960.000 кв. верст з 50 мільонами населення, з чого є 32 й пів мільона Українців...

„Певно не скажемо неправди, коли будемо твердити, що між 50 ма мільонами населення України є бодай 39 мільонів (78%) Українців. Невзяту тут під увагу українську територію Австро-Угорщини обрахував автор на 85.000 кв. кілометрів з 6 міль. населення (в 1910 р.), з того 4 міль. (67%) Українців. Очевидно, автор не бере в рахунок Українців-римокатоликів.

Реформа російської правописи. „Русское Слово“ з 1 червня н. ст. доносить, що міністер народної освіти А. Мануйлов звернув ся до попечителів наукових округ з пропозицією повідомити підчинених їм начальників середніх мужеських і жіночих наукових заведень, а також директорів і інспекторів народних шкіл про необхідність невідложно приступити до реформи російської правописи зараз з початком будучого шкільного року. Треба поробити отей зміни в правописи: викинути букву **Ѣ** і замінити її буквою **е**; викинути букву **ѣ** і замінити її буквою **ф**; викинути букву **ъ** при кінці слів і в частині зложених слів (контръ-адмиралъ), а полишити її в середині слів зі значінням відокремлюючого знаку; викинути букву **ѣ** і замінити її буквою **и**; писати приставки: **из, воз, низ, раз, роз, без, чрез** перед глухими співзвучками, а також перед **с** через **с** (расстояніе, бесполезно); писати в другім відмінку прикметників, дієприкметників і заіменників **ого і его** замість **аго і яго** (добраго, синего); писати в першій і четвертій відмінку множини жіночого й середнього роду прикметників і заіменників **е, е** замість **я, я** (добрыє, какиє); писати **они** замість **онѣ** в першій відмінку жіночого роду; писати в жіночій роді **однихъ** замість **однѣхъ**; писати **ее** замість **ея**; упрощують ся також правила про перенесенне слів.

Бібліографія.

Видання Союзу визволення України.

О. Кобець. З великих днів. Відень, 1917. Стор. 22. Ціна 50 сот.

Се відбитка з „Вістника“, що й для наших Читачів буде новістю задля свого ілюстраційного боку. Ілюстрації підібрані до тексту віршів. Усіх ілюстрацій 7 крім вінетти — одного артиста-Українця.

Чужі видання.

Іван Гилька. Організація й боротьба сільських робітників. I. Українська соціалдемократія Росії ч. 7. Софія. 1917 р. Стор. 23. Ціна 5 коп.—12 сотиків.

Зміст: Економія: I. Звідкіля взяли економії; II. Хто витворює багатства економії? III. Що буде з економіями? Жнива. Основи сільської робітничої організації.

Микола Гоголь. Вій. Переклад Іван Кревецький. Друге видання. (Літературно-Наукова Бібліотека, ч. 34). У Львові, 1917. Стор. 83. Ц. 60 сот. Українські оповідання Гоголя не потребують ніяких похвал. Гарний переклад і велика дешевість книжечки робить її дуже пожаданою лектурою для найширших кругів Українців у теперішню криваву завершу.

Б. 3. Життя українського народу. Маленька географія України. II частина з 13 образками. I випуск: Українське будівництво: хата, село, містечко, приватні й громадські будови, церква, український стиль й орнамент. Воєнна Читанка, ч. 7. Відень, 1917. Стор. 23. Ц. 40 сот.

Співаник для української молодіжи. Воєнна Читанка, ч. 6. Відень, 1917. Стор. 15. Ц. 20 сот.

Марійка Підгірянка. Малий Василько (оповідання і вірші). Воєнна Читанка, ч. 4. Відень, 1916. Стор. 16. Ц. 20 сот.

Українські письменники. Сер. 1. Під сям заголовком вийшла накладом д. Петра Дятлова серія карток з отсими українськими письменниками: В. Винниченко, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманів, О. Кобець, О. Кобилянська,

М. Коцюбинський, Ів. Неучуй-Левіцький, В. Стефаник, Л. Українка, Ів. Франко, Т. Шевченко. Виконанне бездоганне. Ціна серії 1-20 К.

Wladimir Ritter von Schilling-Singalewytsh. Zur Frage der Sonderstellung Galiziens. Ein Streifzug in das galizische Problem (До питання відокремлення Галичини. Екскурс у галицьку справу). Відень, 1917. Стор. 51. Ц. 1 кор.

Зміст: I. Цісарське відручне письмо з 5 падолиста 1916 і офіційний коментарь; II. Боротьба за відокремлення Галичини й проти нього; III. Галицька автономія; IV. Відокремлення Галичини й австрійська державна ідея; V. Поділ Галичини.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союзу визволення України:

	к.с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича . . .	—40
2. М. Богданович. Білоруське відродження . . .	—40
3. Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання . . .	1-20
4. Н. Boszkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питання). По чеськи. З картою України . . .	1—
5. Вяч. Будзиновський. Як Москва нищила Україну . . .	—60
6. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами . . .	—20
7. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З малюнками . . .	1—
8. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 pp.) . . .	—80
9. Вол. Гнатюк. Українська народна словесність . . .	1—
10. Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . .	—50
11. Проф. М. Грушевський. Як жив український народ . . .	—50
12. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами . . .	1-20
13. Б. Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві . . .	—30
14. Памяткова книжка Союзу визволення України і календарь на 1917 р. з 103 іл. Ціна 250 опр. прим. . .	370
15. О. Кириленко. Українці в Америці . . .	—50
16. G. Kleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблема . . .	—20
17. О. Кобець. В Тарасобу ніч. З образками . . .	—50
18. О. Кобець. З великих днів. З образками . . .	—50
19. Др. І. Крипакевич. Українське військо. З малюнками . . .	—40
20. Др. Е. Lewuskyj, Galizien . . .	—60
21. Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини . . .	—80
22. Др. М. Лозинський. Галичина в життю України . . .	—60
23. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка . . .	—50
24. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик . . .	—40
25. Др. Осип Назарук. Саїдами Українських Січових Стрільців. З малюнками . . .	450
26. Наша пісня. Співаник. 20 найпоп. укр. пісень з нотами . . .	—50
27. St. Rudnyckyj. Ukraina. Land und Volk. Бр. 10— в полотні 12—	
28. Сім Пісень. Гостинець для українських воєнів. З нотами . . .	—20
29. О. Скоропис-Иолтуховський. Значінне самостійної України . . .	—20
30. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи . . .	—30
31. М. Trotzkuj. Die ukrainische national-politische Bewegung . . .	—50
32. М. Троцький. Литовці . . .	—40
33. V. Choma-Dovskij. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи) . . .	1—
34. Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія . . .	—80
35. Чужинці про українську справу . . .	—40
36. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск . . .	Бр. 1— в опр. 150
37. Проф. І. Шишманов. Роль України в болгарським відродженню . . .	—20

На жаданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

В адміністрації „Вістника С. В. У.“ можна набути отсі книжки видавництва „Відродження“:

Ів. КОТЛЯРЕВСЬКИЙ. Наталка Полтавка . . .	Ціна 60 сот.
Гр. КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО. Перекотиполе . . .	40 "
Ів. ФРАНКО. До світла . . .	40 "
В. ВИННИЧЕНКО. На пристані . . .	40 "
М. ГРУШЕВСЬКИЙ. Про укр. мову й укр. школу . . .	48 "

Просимо усіх наших Читачів ласкаво вирівняти залогости, відновити передплату на другий піврік і зєднувати нам нових передплатників серед своїх знайомих. При зміні адреси необхідно висилати 50 сот.

Коли заходять трудність при в с и л ц і грошей, можна усякі квоти висилати поштовими марками. Адміністрація.

Зміст: М. Троцький. Російські й українські програми в земельній справі. — Др. М. Лозинський. Значінне Івана Франка. — О. Кобець. Думи та настрої. — Керенський у Кліві. — З голосів німецької преси про українську справу. — Учительський зїзд в Гайсіні. — О. Н. „Гей“, на Івана, гей, на Кула-ла. — Проект закона про вибори до Установчих Зборів. — Н. В. Росія та Румунія (Продовженне). — Вісти. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.